

PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY
KATEDRA PRÁVNÍ TEORIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Domácí násilí a jeho oběti

Šárka Konečná

2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *Domácí násilí a jeho oběti* zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny.

Ráda bych touto cestou poděkovala mé vedoucí diplomové práce
JUDr. Drahomíře Houbové, CSc. za odbornou pomoc a vedení.

Úvod

Násilí jako takové je pácháno už odedávna. Násilí v rodině je velmi závažným patologickým společenským jevem s vysokou latencí. Má řadu různých projevů a forem: psychické násilí, fyzické násilí a sexuální násilí a jejich kombinace, zahrnující všechny členy rodiny: ženy, děti, muže, seniory.¹ Následky domácího násilí bývají dlouhodobé a zanechávají nejen fyzické, ale především psychické rány. Zarážející je, že si ubližují lidé, jejichž vztahy by měly být nejpřímnější, bez záště, zla a agrese. Ve chvíli, kdy k násilí dojde, přestane rodina plnit jednu ze svých základních rolí, roli ochránitele. Ztrácí funkci útočiště, kde by měli všichni cítit jistotu a bezpečí, a stává se nebezpečným a nepředvídatelným místem.²

Ještě na počátku 2. poloviny 20. století bylo ve vyspělých zemích násilí v intimních svazcích, resp. násilí mužů vůči partnerkám, sice veřejně deklarováno jako společensky nepřijatelné, přesto zůstávalo široce tolerované. Prezentace domácího násilí jako fenoménu, který se týká pouze psychicky narušených jedinců, tak de facto bránila přiznání jeho existence ve vztahu. Samo o sobě bylo pro oběť natolik stigmatizující, že mlčení a snášení je, bylo častěji přijatelnější volbou, než požádat o pomoc a tím je „odtajnit“ veřejnosti. Značný rozsah jevu tak zůstával skrytý.

Veřejně se o této problematice začalo hovořit až na počátku 70. let, a to hlavně zásluhou ženských emancipačních hnutí a prvních výzkumů, které potvrdily znepokojivě četný výskyt tohoto typu násilného chování ve společnosti. Přesto, že se výzkum násilí mezi partnery orientoval zpočátku hlavně na týrané ženy, postupem času se pozornost zaměřovala i na jeho další podoby, jakými jsou i násilí na mužích, dětech, seniorech a násilí v homosexuálních párech.

Díky řadě výzkumů, zaměřených na násilí v intimních sférách rodiny, pak došlo ke značnému prohloubení znalostí o tomto fenoménu i o jeho jednotlivých aspektech. Většina vyspělých zemí tak přistoupila na základě výsledků těchto studií ke změnám v legislativě a rozšířily se i služby poskytované obětem domácího násilí.

¹ Vykopalová, H. Násilí v rodině. Kriminalistika, 2001, č. 4. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2001/01_04/vykopal.html (k 20. 3. 2007)

² Zimmelová, P., Stolín, M. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006, s. 86

V české společnosti se problematice násilí v intimních vztazích dlouho nedostávalo adekvátní pozornosti. Před rokem 1989 se na ně hledělo, jako by neexistovalo a právní úprava by se dala nazvat „tabula rasa“. První organizace zaměřené na pomoc obětem domácího násilí se postupně začaly objevovat až v 90. letech a kromě přímé pomoci klientům se musely zaměřit zejména na rozpoutání veřejné diskuze na toto téma. Na přelomu století pak byly realizovány první sociologické výzkumy zahrnující i oblast domácího násilí v partnerském vztahu a postupně došlo i ke změnám legislativy.³

Prvním výzkumem zaměřeným výhradně na oblast domácího násilí byl výzkum agentury STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR provedený v roce 2001, který zjišťoval povědomí, postoje a zkušenosti české veřejnosti s domácím násilím. V červenci 2006 proběhl druhý sociologický reprezentativní výzkum o domácím násilí v ČR. Pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a. s. ho opět zrealizovala agentura STEM. Jeho cílovou skupinou byli obyvatelé České republiky starší patnácti let, jejichž výsledný soubor činil 1 690 respondentů. Výzkum znovu potvrdil, že většina veřejnosti (84 %) považuje domácí násilí za vážný problém, jehož řešení přesahuje možnosti soukromé sféry rodin a vyžaduje intervenci státu. Opakovaně se rovněž ukázalo, že nějakou zkušenost s domácím násilím má poměrně velká část lidí, každý druhý člověk starší 15 let ví o nějakém případě partnerského násilí z doslechu, zhruba čtvrtina se s tímto druhem domácího násilí setkala přímo, nejčastěji v roli svědka, ale nijak výjimečně i v roli oběti. Hladina výskytu domácího násilí v ČR byla opakovaným výzkumem potvrzena ve výši cca 16 % populace starší 15 let. Příznivou zprávou oproti roku 2001 ovšem bylo, že většina veřejnosti je přesvědčena, že v současné době se o problému domácího násilí více mluví, více se pro jeho řešení dělá a pomoc pro oběti domácího násilí je dostupnější.⁴

Na otázky proč k násilí v rodinách dochází, v jakých formách a podobách se vyskytuje, jak je pociťují a jak se s ním vypořádávají oběti útoků a jak na to reaguje stávající legislativa České republiky se pokusím odpovědět ve své práci.

Text práce je členěn na kapitoly a podkapitoly. První kapitola zahrnuje vymezení pojmu domácí násilí, osvětlení specifik tohoto jevu a stručnou charakteristiku jeho jednotlivých forem, což považuji za nezbytnou vstupní bránu k pochopení této problematiky. Ve druhé kapitole se věnuji některým kriminologickým aspektům tohoto

³ Zdroj: www.domacinasili.cz

⁴ Zdroj: „STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR“. Dostupné z: http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=408 (k 20. 3. 2007)

jevu. Zařadila jsem zde rozličné teorie příčin násilí mezi nejbližšími, charakteristiky pachatelů a obětí tohoto násilí, dále pak specifika domácího násilí ve vztahu k určitým skupinám obětí, kterými jsou ženy, muži, senioři a děti a zmíním se také o procesu viktimizace obětí. Rovněž tyto poznatky do značné míry napomáhají komplexnějšímu a ucelenějšímu pohledu na fenomén domácího násilí a současně citlivějšímu způsobu řešení tohoto problému. Ve třetí kapitole je pojednáno o vztahu domácího násilí a práva, zabývám se hmotněprávní a procesněprávní úpravou domácího násilí de lege lata. Postupně rozebírám jednotlivé úseky českého právního řádu, počínaje ústavní a mezinárodněprávní úpravou, dále trestněprávní, zákonnou úpravu role a možnosti Policie ČR a obecní policie, zvýšenou pozornost věnuji nové právní úpravě domácího násilí v zákoně č. 135/2006 Sb., který se promítá do celé řady souvisejících předpisů, dále dosah přestupkového zákona, využití občanskoprávních institutů a v neposlední řadě úpravu v zákoně o rodině a v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. V závěru se budu mj. věnovat problematice prevence, která je dle mého názoru nejmocnější zbraní v boji proti tomuto socio-patologickému jevu.

1. Pojem „domácí násilí“

1. 1. Definice domácího násilí

Odborná literatura⁵ pojem „násilí“ definuje kupř. jako „zlé nakládání, tělesné útoky, pohružky obdobným násilím, nebo jednání, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví. Jde o agresi jedné osoby proti druhé (nebo jejich většímu počtu), jejímž cílem je ublížit, poškodit, poranit nebo zabít.“ Jde tedy o každý čin, kdy oběť dělá něco, co dělat nechce, a nebo který jí brání dělat něco, co dělat chce, nebo v ní vyvolává strach. Prostřednictvím moci, kterou tento strach poskytuje, určuje násilník chování oběti.⁶

Pojem „domácí násilí“ vznikl jako překlad anglického termínu „*domestic violence*“.

Terminologie v celé oblasti domácího násilí není jednotná a záleží často na konkrétním autorovi, jak který pojem přesně definuje.

Kupříkladu občanské sdružení Bílý kruh bezpečí rozumí domácím násilím „všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí (nejčastěji se jedná o hrubé slovní urážky, ponižování, ubližování na zdraví, znásilnění, zneužívání, permanentní kritiku, zesměšňování, výhrůžky a vydírání, včetně ekonomického, nevšímavost či odmítání), ke kterým dochází uvnitř rodinného kruhu.“⁷

Platné české právo normativní definici domácího násilí nemá. Pojem domácí násilí je pojem mediální a akademický, se kterým pracuje kriminologie, viktimologie a psychologie. Jednotná terminologie a přesné vymezení pojmu „domácí násilí“ na bázi mezinárodněprávních dokumentů, vnitrostátních či zahraničních právních úprav a odborné literatury však zatím neexistuje.

⁵ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 1. vydání. Praha: profem, o.p.s., 2004, s. 11

⁶ Zdroj: <http://www.profem.cz/clanky/?x=1924901> (k 20. 3. 2007)

⁷ Vitoušová, P. Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR. In Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách. 1. vydání, Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997, s. 21

Tato nejednotnost je podmíněna celou řadou faktorů, především pak konkrétním kulturním a společenským kontextem, kdy každá z definic vychází z odlišné představy o povaze tohoto problému. Tento pojem pak může zahrnovat různě širokou škálu vztahů, jak co do okruhu subjektů, tak způsobu konkrétního jednání. Nejčastěji je tak domácí násilí chápáno jako násilí páchané na ženách, některé definice však zahrnují i násilí na mužích, dětech, seniorech apod., rovněž otázka, zda se jedná pouze o násilí fyzické, či také o násilí psychické, je pojmána různým způsobem.

Já hodlám v této práci vycházet z **širšího pojetí domácího násilí** a zaměřím svou pozornost nejen na násilí páchané na ženách, ale také na projevy agrese, ať už fyzické či psychické, vůči jakékoliv osobě v intimním svazku, jako je manžel, partner, dítě, rodič, prarodič a to i přes to, že řešení násilí na dětech a starých lidech má svá specifika jak právní, tak mimoprávní, o kterých bude pojednáno samostatně.

Budu tedy přistupovat k **domácímu násilí** jako k jakémukoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, k níž je pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu, přičemž intimním vztahem mám na mysli vztah rodinný, partnerský či obdobný.

Je rovněž nutné poznamenat, že k páchání násilí v intimních vztazích dochází nejen v intimní sféře rodiny, ale také mimo rodinu, např. na pracovištích (**mobbing**), ve školách a ústavech (**šikana**) apod. Tato problematika je ovšem příliš široká a zasluhuje samostatné zpracování.

1. 2. Specifika jevu domácího násilí

V odborné literatuře⁸ nalezneme určité **specifické prvky domácího násilí**, kterými se odlišuje od jiných patologických jevů ve společnosti, zvláště od jiných typů násilného chování mezi lidmi. V závislosti na nich si pak také vyžaduje specifická řešení, a to samozřejmě i v rovině právní.

K určujícím znakům domácího násilí tak patří **především soukromí jako místo, kde dochází k partnerskému násilí**. K domácímu násilí dochází uvnitř reálného osobního vztahu mezi mužem a ženou, který může mít podobu manželství anebo podobné

⁸ Čírtková, L. Vybrané výzkumy a teorie domácího násilí. Policista, 2002, č. 7. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2002/07/cirtkova.html> (k 20. 3. 2007)

déle trvající relace (druh-družka). Pachateli svědčí okolnost, že na svou oběť útočí v místech, kam nedosahuje veřejná kontrola a zpravidla bez svědků, nejčastěji v soukromí bytu či domu. S tímto pak souvisí vysoká latence domácího násilí a obtížná situace oběti v důkazním řízení. Oběť je v průběhu fyzického, psychického či sexuálního napadání vždy izolována od možností jakékoli pomoci zvenčí.

Dalším typickým ukazatelem je **opakování a postupný nárůst intenzity násilných incidentů**. Platí, že domácí násilí má svou dynamiku. Předchází mu často snaha izolovat partnera od ostatního sociálního okolí a omezování či přímo zakazování běžných kontaktů s přáteli a známými. Vlastní domácí násilí začíná drobnějšími výpady a útoky na partnera. Zatímco zaražená a zasažená oběť je zaskočená a má tendenci je omlouvat jako ojedinělé excesy, agresor stupňuje intenzitu své ataky a také zkracuje intervaly klidu. V případě dlouholetého týrání u obětí často projevuje posttraumatická stresová porucha, tzn. mimo jiné naučená bezmoc a beznaděje.

Domácí násilí má rovněž své **specifické příčiny**, má zásadně jiné pohnutky než běžné kriminální násilí. Domácí agresor se sám nepokládá za kriminálního, nemá totiž pocit, že by páchal velké nepravosti. Jeho jednotlivé incidenty v celku nic konkrétního neřeší a pachatel nepoužívá agrese k cíli či účelu, který by otevřeně deklaroval. Domácí násilí není instrumentální ani typicky, jeho psychologickou kvalitu nejlépe označuje výraz týrání.

Další problematickou okolností je **nejednoznačný postoj společnosti k fenoménu domácího násilí**. Náhled společnosti na tuto problematiku je bohužel stále ovlivněn celou řadou mýtů a stereotypů (např. domácí násilí je soukromá záležitost, a ne moje věc, je to vina oběti, která násilníka jistě vyprovokovala, za násilí může alkohol, násilí se týká pouze rodin sociálně a ekonomicky handicapovaných atp.), což do značné míry může snižovat efektivitu jeho postihu resp. prevence.⁹

Pro domácí násilí je rovněž typická faktická nerovnost v postavení pachatele a oběti. Agresor **uplatňuje kontrolu a moc** nad každodenním životem oběti, snaží se ji donutit k jednání, jaké on sám považuje za žádoucí. Oproti němu stojí ochromená oběť, která nemá prostor projevit svůj názor z obavy, že za něj bude následovat trest. Domácí násilí zde není spor, hádka nebo rvačka. Při těchto událostech totiž stojí proti sobě dvě přibližně rovnocenné osoby, které si vyměňují názory, někdy křikem, někdy i za pomoci

⁹ Zdroj: Rosa, o.s. Dostupné z: <http://www.rosa-os.cz/index.php?id=15> (k 20. 3. 2007)

oboustranných fyzických ataků („italská domácnost“), zatímco postavení oběti a násilníka je nerovné a jejich role se v průběhu opakovaných incidentů nemění.

Dostupná literatura¹⁰ rovněž podává výčet určitých **charakteristických znaků domácí násilí**, které musí být vždy současně přítomny, aby bylo možné podle stávající právní úpravy ČR poskytnout ochranu právě v souvislosti s tímto jednáním. K těm základním patří:

- **prokazatelný výskyt násilí** zejména fyzického, psychického (emocionálního) a sexuálního mezi blízkými osobami, nejčastěji pak mezi intimními partnery, kteří sdílejí společné bydliště;
- **toto násilí vede k jasné asymetrii ve vztahu**, což znamená, že v partnerské dvojici vzniká ustálené rozdělení rolí na osobu ohroženou a na osobu násilnou a toto nastavení rolí zůstává stabilně zachováno¹¹;
- **jedná se o násilí dlouhodobé a eskalující**, nikoliv o jednorázový incident.

Autorka zde poukazuje na to, že ti, kteří budou chtít využít ustanovení nového zákona č. 135/2006 Sb., zabývajícího se domácím násilím (blíže viz. 3. 3. 2.), ať už ohrožené osoby, jejich právní zástupci, nebo policie či soudy, musí v první řadě zkoumat, zda se v konkrétním případě jedná o domácí násilí, či nikoli.

1. 3. Druhy domácího násilí

V praxi se můžeme setkat s různými projevy domácího násilí.¹²

Fyzické násilí je nejzávažnějším projevem agrese v intimním vztahu. Nejčastěji objevuje ve formě fackování, strkání, bití pěstmi, tahání za vlasy, pálení, kousání, kopání, pokusy o škrcení, třesení, bodání, odpírání spánku a jídla, zanedbávání v případě dětí a seniorů, až po útoky proti životu. Může jít také o méně obvyklé fyzické akty, kdy agresor ani nemusí oběti fyzicky ublížit. Jde například o svazování, míření zbraní, přinucení k požití drog apod.

¹⁰ Čírtková, L. Změny v řešení domácího násilí od 1. 1. 2007. Právo a rodina, 2007, č. 1, s. 6 - 7

¹¹ Domácí násilí zde není spor, hádka nebo rvačka. Při těchto událostech totiž stojí proti sobě dvě přibližně rovnocenné osoby, které si vyměňují názory, někdy křikem, někdy i za pomoci oboustranných fyzických ataků („italská domácnost“), zatímco postavení oběti a násilníka je nerovné a jejich role se v průběhu opakovaných incidentů nemění

¹² Zdroj: <http://www.stopnasili.cz/index.htm#a2> (k 17. 4. 2007)

Dalším typem násilného jednání je **sexuální násilí**, kterým rozumíme znásilnění, nucení proti vůli oběti k sexuálním praktikám, přinucení k pohlavnímu styku za přítomnosti jiných lidí, sexuální napadání, donucení k používání nebo sledování pornografie a v případě nezletilých dětí rovněž jejich sexuální zneužívání.

Psychické násilí je nejběžnějším aspektem domácího násilí a často právě toto napáchá největší škody. Následky takového týrání, které může trvat celé roky, mohou změnit osobnost oběti, která pak v budoucnosti může bez pomoci a podpory jen velmi obtížně vést plnohodnotný život. Může se projevovat nadáváním, neustálým kritizováním, ponižováním, urážením, zesměšňováním, obviňováním, zákazy, zastrásováním zveřejněním nepříjemných faktů a informací, ovlivňováním a využíváním dětí, rozkazováním, terorizováním, vydíráním, zesměšňováním oběti na veřejnosti, ničení vlastnictví oběti, důslednou kontrolou všeho, co oběť dělá, s kým se stýká, kam chodí, zpochybňováním duševního zdraví oběti, citovým vydíráním, výhrůzkami odebráním dětí, sebevraždou, vyvoláváním pocitů viny atp.

Sociální násilí může mít podobu zákazu kontaktu s rodinou, přáteli, izolace oběti, znemožňování oběti v sociálním prostředí, kontrola vhodnosti chování a jednání oběti, využívání dětí nebo jiných osob jako prostředku nátlaku na oběť aj.

Ekonomickým násilím je omezování přístupu k penězům neposkytování prostředků na společnou domácnost a na děti, absolutní kontrola nad příjmy a výdaji oběti, zatajování ekonomické situace pachatele a rodiny a mnoho dalších variací. Drží-li násilnický partner svou oběť v neustálé finanční tísní a pod pečlivou kontrolou, oslabuje ji. Ta tak ztrácí možnost dělat věci sama, bez partnerova vědomí. Kvůli nedostatku peněz není schopna opustit domov či vyhledat pomoc. Nedostatek peněz se rovněž projevuje i ve společenském životě oběti, nemá-li totiž dostatek peněz na útratu a na své zájmy, snadno se dostane do společenské izolace a o to větší závislosti na agresorovi.

Speciální formy násilí se vyskytují v souvislosti s týráním dětí. Dostupná literatura¹³ je nejčastěji diferencuje na **tělesné, psychické, sexuální zneužívání, či zanedbávání**.

Tělesné týrání aktivní povahy zahrnuje všechny akty násilí na dítěti. Jedná se o zraňování dítěte, ale také o případy dětí záměrně vystavovaných opakovaným lékařským

¹³ Špeciánová, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2003, s. 31- 34

vyšetřováním. Tělesné týrání pasivní povahy se vyznačuje nedostatečným uspokojením alespoň nejdůležitějších tělesných potřeb dětí. Jde o úmyslné ale i neúmyslné neposkytování péče, či opomenutí v péči o dítě, které může vyústit až v jeho poranění či smrt.

Psychické týrání spočívá v takovém jednání, které má závažný nepříznivý vliv na citový vývoj a chování dítěte. Může mít formu slovních útoků ne sebevědomí dítěte, opakovaného ponižování, odmítání či zavrhování dítěte.

Sexuální zneužívání je nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, aktivně či chováním. Zahrnuje jakékoliv dotýkání se dítěte se sexuálním podtextem, vykořisťování dítěte jakoukoliv osobou v sexuální rovině či pohlavní styk s dítětem.

Zanedbávání se vyznačuje nedostatkem péče, způsobujícím vážné ohrožení vývoje dítěte nebo nebezpečí pro dítě. Rozeznáváme zanedbávání tělesné a citové, dále zanedbávání vzdělání, zanedbávání v oblasti zdravotní péče a taktéž nedostatečný dohled přiměřený věku dítěte, projevující se zvýšeným počtem úrazů dítěte, kterým bylo možno zabránit.

Existují také **zvláštní formy týrání**, kterými jsou **systémové týrání** (sekundární viktimizace dítěte těmi, kteří by měli dítě po prvním útoku chránit), **organizované zneužívání dětí** (dětská prostituce a pornografie v kontextu se sexuální turistikou) a **rituální zneužívání dítěte** (zacházení s dětmi v souvislosti se symboly, jež mají magickou, náboženskou či nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí organizovaného společenství).

2. Kriminologické aspekty domácího násilí

2. 1. Příčiny domácího násilí

2. 1. 1. Obecné aspekty

Odborná literatura¹⁴ uvádí celou řadu rozličných **teoretických přístupů**, které se snaží objasnit příčiny domácího násilí. Jsou jimi například:

- **psychiatrické a psychologické teorie** domácího násilí, které nazírají na násilníka nebo jeho oběť jako na patologické osobnosti. V krajní poloze tento jev vnímají jako spojení sadisticky zaměřeného násilníka s masochisticky orientovanou obětí. Často zdůrazňují provokaci ze strany obětí či myšlenku, že si oběti násilí proti sobě svým chováním přímo zaslouží. Tento přístup byl ovšem překonán a v současnosti je pojetí oběti jako provokatéra, pokládáno za jeden z nebezpečných mýtů o domácím násilí;

- **teorie cyklického násilí** vychází z přesvědčení, že násilí je naučené chování, které se předává z generace na generaci, kdy děti, které byly svědky násilí ve svých rodinách, pokračují v tomto naučeném způsobu chování dál proti svým partnerům nebo dětem. Řadou průzkumů pak bylo opravdu prokázáno, že násilnické zážitky z dětství vyúsťují v mezigenerační přenos násilného chování;

- **sociologické výklady** staví do popředí sociální stres jako základní příčinný faktor násilí a jako společný faktor násilných vztahů uvádějí nezaměstnanost, nevyhovující bydlení, nízký příjem apod. Nedostatkem této teorie však je, že naopak zcela dementuje existenci domácího násilí i v ostatních, než sociálně handicapovaných, vrstvách společnosti;

- **feministické teorie** (genderový aspekt) domácí násilí chápou jako prostředek k uplatnění moci a kontroly nad ženou. Nejde o manželský konflikt, zvládnutí hněvu, ale o dlouhodobé instrumentální násilí, odraz nerovnováhy ve vztahu, kdy jeden partner má nad druhým výraznou převahu. Odráží tak historický kontext mužské dominance a postavení žen v rodinách. Ani tato teorie však nepokrývá veškeré aspekty příčin domácího

¹⁴ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva, Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím. Brno: Justiční akademie České republiky, 2004, s. 49 - 53

násilí, neboť, jak již bylo výše řečeno, oběťmi tohoto jevu, i když méně často a s menší razancí, jsou rovněž muži.

2. 1. 2. Domácí násilí páchané na dětech

Samostatné pojetí si zde zasluhuje problematika příčin domácího násilí ve vztahu k týraným, zneužívaným či zanedbávaným dětem. Rovněž z této oblasti pak odborná literatura¹⁵ podává celou řadu vysvětlení, proč k tomuto patologickému jevu dochází:

Integrativní model týrání vymezuje základní souvislosti vzájemného působení jednotlivých rizikových faktorů týrání:

- **ontogenetický vývoje dítěte** má podstatný vliv na vývoj interakce rodič – dítě. Je prokázáno, že existují určité vlastnosti dítěte, které se spolupodílejí na vzniku týrání. Byly vysledovány biologické faktory vyskytující se častěji u týraných dětí, než u běžné dětské populace, mezi něž lze zahrnout nízkou porodní váhu, nedonošenost dítěte, vrozené nebo získané tělesné či mentální vady. Tyto děti nesplňují očekávání rodičů, svými projevy je mnohdy zatěžují, dráždí, vyčerpávají, a jsou tak více ohroženy týráním;
- **mikrosystém rodiny**, jako např. ekonomický a sociální statut rodiny, struktura rodiny, výchovné styly v rodině, autoritativní prvky výchovy, nedostatečný projev citu vůči dítěti i mezi rodiči navzájem apod. rovněž sehrává významnou úlohu na poli týrání dítěte. Toto je ještě více umocněno v případech mezigenerační přenosu násilí, kdy rodič sám byl během svého dětství týráním vystaven;
- **exosystémem** je myšlena interakce mezi manžely, mezi rodičem a dítětem, mezi dítětem, prostředím a společností. Např. nízká ekonomická a sociální úroveň rodiny je pokládána za rizikovou, i když je všeobecně známá skutečnost, že týrání se vyskytuje v každé společenské či ekonomické vrstvě. Rovněž nezaměstnanost rodičů je významným sociálním faktorem, který může mít negativní vliv na vztahy v rodině;
- **makrosystém**, za jehož součást jsou považovány kulturní a duchovní hodnoty celé společnosti, se projevuje v celkovém postavení dítěte ve společnosti a tomu odpovídá také legislativní rámec, který je vytvořen pro ochranu dětí. V makrosystému se rovněž

¹⁵ Špeciánová, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2003, s. 62 - 64

negativním způsobem projevuje vliv médií napomáhající snižovat schopnost soucitu s obětí. Dochází k tomu vlivem každodenní prezentace brutality a tím se ve společnosti zvyšuje tolerance k násilnému chování a tím i k možnému týrání dítěte.

2. 2. Osobnost pachatele domácího násilí

2. 2. 1. Obecné aspekty

Jak již bylo výše mnohokrát řečeno, domácí násilí postihuje všechny socioekonomické vrstvy společnosti. Neplatí dlouho sdílené stereotypy, že násilníci jsou většinou nemocné, psychopatické osobnosti, k jejichž hlavnímu osobnostnímu rysu patří neschopnost vést běžný život, koexistovat se sociálním okolím a začlenit se do života společnosti. Nepravdivá je také představa, že k podobným jevům dochází výhradně v rodinách alkoholiků či toxikomanů.

Otázkami „Kdo jsou pachatelé domácího násilí?“ se v uplynulých letech zabývala celá řada výzkumů. Kupříkladu jeden z odborníků na toto téma, Ed Gonloďf, dospěl v roce 1999 k závěru, že z pachatelů, které zkoumal, mělo 25 % vážnou psychickou poruchu, 25 % narcistickou osobnost, 24 % bylo pasivně agresivních, 19 % trpělo klinickou depresí a 50 % dotyčných zneužívalo alkohol.

Další typologie byla navržena sociálním psychologem Donaldem Duttonem, který pachatele násilí v intimních vztazích rozděluje do 3 kategorií:

- emocionálně nestálí / impulsivní: střídají se u nich násilné a nenásilné cykly, jsou patologicky žárliví, násilí se dopouštějí skoro výlučně ve vztahu, trpí hlubokými depresiemi, změnami nálad, úzkostí, střídavě oběť zbožňují a ponižují;
- psychopatičtí / impulsivní / nekontrolovatelní – dopouštějí se násilí jak doma tak i mimo domov, mají antisociální a kriminální chování, kladný vztah k násilí, v minulosti byli jako děti extrémně týráni, jsou chladní a vypočítaví, udržují vztahy s kriminálními a okrajovými subkulturami;

- výbušní / sebekontrolující: lidem zvenčí připadají jako milé osoby, vyhýbají se konfliktu, maskují svou závislost na partnerovi / partnerce, trpí chronickým vztekem, který často uvolňují opijením, popírají pocity hněvu, partnerovi / partnerce se začínají emocionálně věnovat pouze pokud cítí, že ho opustí. Osoby z této skupiny jsou nejvíce náchylné ke spáchání vraždy.¹⁶

Nutno ovšem dodat, že tyto výzkumy byly zaměřeny zejména na násilníky z řad mužů a proto v případě žen, které se rovněž dopouštějí násilí na svých blízkých, by zřejmě v mnoha ohledech svědčily i jiné charakteristiky.

2. 2. 2. Osobnost pachatelů ohrožujících nezletilé děti

Psychologický profil pachatelů, kteří se dopouštějí násilí na dětech, považují vzhledem k jeho specifčnosti a složitosti důležité popsat samostatně v této podkapitole.

Odborná literatura¹⁷ rozděluje rizikové dospělé, kteří jsou zpravidla primárními vychovateli dítěte a mají alarmující potenciál stát se pachateli trestných činů týrání svěřené osoby a pohlavního zneužívání, do dvou kategorií.

První kategorii tvoří **rizikové dospělí u fyzického týrání**. Jsou to většinou osoby s anomálním vývojem osobnosti, zvláště pokud se s psychopatií pojí i agresivní povahové rysy. U lidí s neurotickými obtížemi se pak běžná chronická frustrace mění v agresi. Rizikové jsou rovněž alkoholici a toxikomani. Podobně rodiče mladistvů, povahově nevyzrálí, nevypělí a lidé dlouhodobě ve stresové situaci, způsobené např. ztrátou zaměstnání či naopak přemírou pracovních povinností.

Druhou kategorií jsou **rizikové dospělí u pohlavního zneužívání**: jde zejména o muže trpící sexuálními úchytkami, nejčastěji pedofilii či u případů kontaktní formy sexuálního zneužití násilného rázu, pedofilním sadismem. Demence nebo jiné poruchy či onemocnění omezují kontrolu pudového jednání. Také zde spadají muži sexuálně

¹⁶ Zdroj: http://www.domacinasili.info/cze/komentare/jirina_foltysova/147_pachatel/ (k 20. 4. 2007)

¹⁷ Weiss, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005, s. 14

hyperaktivní, kteří pocítují časté neuspokojení sexuální touhy a rovněž alkoholici či toxikomani.

Nelze ovšem opomenout ani skupinu potenciálních pachatelů trestných činů týrání svěřené osoby a sexuálního zneužívání, kteří byli **v dětství sami oběťmi týrání či zneužívání**. Objevuje se u nich psychický potenciál, který způsobuje cykličnost násilí z jejich původní rodiny do rodiny současné.

Rozsáhlým a složitým problémem je v této souvislosti **pedofilie** a proto není zcela od věci se jí zabývat samostatně a detailněji. Pedofilii rozumíme sexuální deviaci, u které jde o erotické zaměření na děti pubertálního nebo prepubertálního věku. Rozeznáváme pedofilii heterosexuální, homosexuální a bisexuální. U mužů zaměřených na dospívající dívky hovoříme o hebefilii, u mužů eroticky zaměřených na dospívající hochy o efebofilii.

Pedofilní pachatele pak odborníci¹⁸ rozdělují do dvou skupin.

Do **skupiny situačních pachatelů** patří osoby, které nemají sexuální zaměření orientované na děti a do interakce s nimi se dostávají z nejrůznějších příčin. Jsou jimi:

- **lidé regredovaní**, kteří vývojově dozráli do většinové heterosexuální preference orientované na dospělé osoby. Vlivem stresových faktorů se pak navrátili do dřívějšího vývojového stádia, kdy jako děti preferovaly stejně staré partnery a dítě se pro ně stává náhradním objektem, jestliže nejsou schopni přiměřeně navazovat vztahy a s dospělými osobami.
- **morálně narušení pachatelé** pedofilních deliktů mají heterosexuální orientaci, avšak zneužívají svého okolí. Využívají příležitosti a bezbrannosti dítěte vlastního i cizího k následné sexuální interakci.
- **sexuálně nevyzrálé osoby**, jejichž pud není jednoznačně vydiferencován jasným směrem, často experimentují, zkoušejí vše dostupné a mohou při této příležitosti i sexuálně zneužít dítě. Hlavní příčinou výběru dětí je skutečnost, že představují jiné sexuální objekty, než se kterými měli dříve zkušenost.
- **osoby inadekvátní** se dopouštějí pedofilních deliktů při závažné duševní poruše, kdy jejich pedofilní jednání je projevem např. schizofrenie, mentální zaostalosti, demence, senilnosti apod. Výběr dětí je proto čistě náhodný.

¹⁸ Špeciánová, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2003, s. 66 - 68

Druhou skupinu tvoří **preferenční pedofilové**, kteří jsou k dětem přitahováni svým abnormálně strukturovaným sexuálníím pudem. Skutečný pedofil dítě miluje a nikdy nedochází k penetraci při styku s dítětem, neboť praktiky bolestivé pro dítě by jej deerotizovaly a odradily. Pokud se pedofil i přesto těchto praktik dopouští, nejedná se o čistou pedofilii, ale o kombinovanou deviaci, tzv. pedofilní sadismus.

V případě, že dítě sexuálně zneužívá jeho vlastní rodič, hovoříme zde o **incestu**. Ovšem u pachatelů incestních činů je diagnóza pedofilie jen výjimečná. Většinou se jedná o muže (pouze v mizivých případech o ženy), u nichž je zneužití vlastního dítěte projevem jiné než sexuální patologie. Praví pedofilové se sexuálního zneužití incestního typu obvykle nedopouštějí, a proto pedofilie není a priori důvodem k zákazu styku s vlastními dětmi. V případě rozvodu dokonce není ani důvodem, proč by děti nemohly být pedofilnímu rodiči svěřeny do péče, pokud ostatní podmínky vyznívají pro toto svěření příznivě.¹⁹

2. 3. Osobnost oběti domácího násilí

2. 3. 1. Obecné aspekty

Oběť trestného činu a její role v genezi trestného činu je předmětem zájmu vědní disciplíny, která se nazývá **viktimologie**. Viktimologie hledá faktory psychické a sociální povahy, které umožňují, aby se někdo stal obětí trestného činu. V praxi pak klade důraz na pomoc oběti, zacházení s obětí a prevenci trestné činnosti.

Domácím násilím mohou postíženy všechny kategorie osob bez ohledu na jejich vzdělání, věk či schopnosti uplatnění se na trhu práce.

Oběťmi domácího násilí mohou být:

- **manželka, manžel, partnerka, partner, bývalý manžel dále žijící ve společném bytě,**
- **děti žijící v tomto vztahu,**
- **senioři žijící ve společném bytě nebo domě se svými dětmi,**
- **osoby zdravotně postížené a odkázané na pomoc blízkých osob.**

¹⁹ Weiss, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005, s. 16

Existuje pouze jediný **rizikový faktor** predispozice k obětnímu chování, a tím je týrání či zneužívání v dětství resp. přítomnost násilnému chování mezi rodiči. Kupříkladu dítě, jenž má násilnického otce, který týrá matku nebo i je, žije většinou s představou, že jeho otec je jako každý rodič spravedlivý a dobrý člověk. Pokud od něj dostane výprask, děje se tak proto, že udělalo chybu. Tato podvědomá vina potom bití a týrání v myšlenkách dítěte zracionalizuje a tento vzorec chování se pak často opakuje i v dospělých vztazích těchto dětí.

Důvodů, proč oběti neopustí své násilné partnery je celá řada, jsou a většinou vedle sebe existují kumulativně. Kromě již zmíněného zkresleného pohledu z dětství je to snaha uvěřit slibům pachatelů, kteří se po útocích omlouvají a odprošují, dále strach z životní nejistoty, nemožnost řešení bytové otázky, ekonomická závislost na agresivním partnerovi, obavy ze sociálního odsouzení, z výhrůžek dalších brutálních útoků ať už vůči oběti nebo osobám jí blízkým a v neposlední řadě může týraná oběť navíc trpět „**syndromem týraných obětí**“, jehož typickými projevy jsou pocity bezmoci, sebeobviňování, nízké sebevědomí, úzkosti, deprese, poruchy spánku, sebevražedné tendence, popírání, ospravedlňování násilí, psychosomatická onemocnění jako migrény, žaludeční vředy, nechutenství, astma, urologické obtíže apod., tendence ke zneužívání alkoholu a drog atp.²⁰

2. 3. 2. Ženy jako oběti domácího násilí

Ve vztahu k této problematice se nejčastěji setkáváme s **genderovým přístupem**. „Gender je sociální konstrukt používaný k rozlišení mezi mužským a ženským, maskulinním a feminním. Když se narodíme, náš vnější genitál (zpravidla) určuje naše ženství nebo mužství. Postupně se učíme jak se pohybovat, mluvit, oblékat a chovat způsobem, který naše kultura považuje za vhodný pro muže či pro ženy. Učíme se naši genderovou roli. Když potom potkáváme neznámé lidi, přisuzujeme jim genderovou příslušnost na základě celé škály těchto tělesných a behaviorálních klíčů. Veškeré tyto záležitosti souvisí s tím, jak si ta která kultura gender definuje a může se lišit od jedné

²⁰ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva, Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím. Brno: Justiční akademie České republiky, 2004, s. 64 - 67

kultury ke druhé.“²¹ Z genderového pohledu je násilí mezi partnery prostředkem k uplatněné moci a kontroly nad ženou, nikoliv manželský konflikt.

Ženy mají v mnoha ohledech oproti mužům ztíženou pozici. Ta pramení jednak z jejich postavení jako fyzicky slabšího článku v páru, dále zde hraje roli celá řada mýtů a předsudků na téma „buď poslušnou ženou“ a v neposlední řadě vazba na děti a oproti mužům stále výrazně menší ekonomická samostatnost a tím pádem větší a zásadnější závislost na násilnickém partnerovi. Faktem tak zůstává, že většina případů domácího násilí je zaměřena právě proti ženám a rovněž opakovanost útoků je a intenzita násilí je výrazně vyšší, než je tomu u mužů.

Podle odhadů občanského sdružení **ROSA**, které se specializuje na poskytování pomoci ženám, obětem domácího násilí, se v České republice setká s násilím během svého života 38 % procent žen.²²

Ke stejnému výsledku dospělo rovněž reprezentativní šetření zaměřené z velké části právě na násilí mezi intimními partnery přinesl výzkum násilí na ženách realizovaný v roce 2003 v rámci mezinárodního projektu *International Violence against Woman Survey (IVAWS)*²³ Filozofickou fakultou UK (řešitel J. Buriánek) a Sociologickým ústavem AV ČR (S. Pikálková). Jeho cílem bylo zjistit výskyt násilí v partnerském vztahu v celkovém kontextu nejrůznějších negativních zkušeností.

Data poukazují na celkově vysokou míru viktimizace žen ze strany mužů, a to jak vlastních partnerů, tak ostatních mužů. Zhruba 38 % žen v České republice zažilo během svého života alespoň některou z forem násilí ze strany svého partnera a takřka shodný podíl žen (37 %) má zkušenosti s násilím ze strany jiného muže než partnera (18 % zmínilo kamaráda, známého, 8 % jiného příbuzného, zpravidla otce, a 21 % žen cizího muže). Celkově zažilo alespoň jednu z forem agrese během svého života 59 % respondentek, což představuje většinu zkoumané populace žen.²⁴

²¹ Zdroj: http://www.translide.cz/books/japonsko/tisk/pojmy_cz.html (k 15. 4. 2007)

²² Zdroj: <http://www.rosa-os.cz/index.php?id=10> (k 20. 3. 2007)

²³ V České republice byla data pořízena na reprezentativním souboru dospělé populace žen starších 18 let, velikost vzorku činí 1 980 respondentek. Sběr dat proběhl v květnu až červnu 2003.

²⁴ Pikálková, S. Sociologické studie/Sociological studies: Mezinárodní výzkum násilí na ženách – ČR/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině. Dostupný z: <http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=246> (k 17. 4. 2007)

2. 3. 3. Muži jako oběti domácího násilí

Mocenský aspekt nemusí zahrnovat pouze zneužití síly. Nejčastěji se v této souvislosti hovoří o násilí, kterého se na mužích dopouštějí jejich partnerky. Ač nejsou vyloučeny ani fyzické útoky, nejčastěji má podobu psychického trýznění, které, jak již bylo výše popsáno, zahrnuje kontrolu, manipulaci, nátlak, vydírání, urážení, ponižování atp. Násilí páchané na mužích bývá specifické právě tím že na jedné straně není patrná tak výrazná převaha síly na straně pachatele, na druhé straně může být přítomný silný potenciál manipulace nebo moci spíše symbolické povahy, což nikterak nesnižuje jeho destruktivní účinky na oběť toho příkoří.

Ojedinelé nejsou ani případy, že se ženy dopouštějí na svých partnerech fyzického násilí. Muž se buď nebrání („ženu ani květinou neuhodíš“) nebo přistoupí na fyzické násilí a partneri začnou řešit své problémy vzájemným mlácením. O tomto druhu násilí se příliš nehovoří. Muži o problému nechtějí mluvit zřejmě proto, že se obávají, že budou vypadat jako „slaboši“, kteří se nechají od ženy mlátit.²⁵

Okolnost, že ve většině případů bývá obětí domácího násilí žena, může paradoxně ztěžovat pomoc mužům, kteří se stali obětí domácího násilí, protože stojí na okraji zájmu, v jakési sociální izolaci, a tím pádem i mimo efektivní pomoc. V souvislosti s domácím násilím páchaným ženami na partnerech zde také v kontextu utváření generových identit stále ještě vystupuje zásadní rozpor, který úzce navazuje na stereotyp, že muži se nestávají oběťmi násilí ze strany partnerek („muž je silnější, proto nemůže být fyzicky napaden ženou“, „jen úplný slaboch zažívá násilí ve vztahu“).²⁶

Na základě datového souboru získaného v rámci grantového projektu, kdy studenti zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v rámci praxe provedli **terénní šetření souboru mužů**, byla zpracována analýza, která stručně shrnula hlavní výsledky šetření a zhodnotila jeho výpovědní potenciál. Data byla pořízena v listopadu a prosinci 2004 na území Jihočeského kraje na souboru dospělé populace mužů starších 18 let. Velikost výběrového vzorku byla 458 respondentů.

Bylo zjištěno, že nejvíce se ve vztazích vyskytují verbální problémy, jako ostřejší výměna názorů a slovní agrese a nadávky. Osobní zkušenost s nimi mělo v minulém

²⁵ Zdroj: http://fs8brezna.ecn.cz/files/nasili_na_z_2004.html (k 20. 4. 2007)

²⁶ Buriánek, J., Podaná, Z. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006, s. 29 - 32

vztahu 82 % resp. 51 % dotázaných mužů, v současném vztahu byl tento podíl poněkud nižší, 74 % výměna názorů, 32 % hádky. Výjimečné ovšem nebyly ani projevy jako vyhrožování, vydírání, cílené ničení blízké věci, kontrola hospodaření s penězi, sexuální nátlak či dokonce fyzické kontakty typu pohlavku či zatřesení.²⁷

2. 3. 4. Seniori jako oběti domácího násilí

Závažný a obtížně uchopitelný je výskyt domácího násilí v případě, že se jeho obětí stávají seniori. Jeho složitost spočívá v hlavně v nesnadnosti rozpoznání násilí vůči nim, neboť v jejich případě není neobvyklá situace, kdy starší člověk delší dobu nevychází z bytu a tak sotva kdy si to lidé z okolí vůbec uvědomí nebo zaregistrují včas.²⁸

Starší lidé mají také oproti mladším obětem silnější tendence tyto konfliktní situace a ataky ze strany nejbližších tajit, neboť ještě stále ve větší míře považují násilí v rodině za hanbu, kterou je třeba před okolím skrývat.

Podle odborné literatury²⁹ mohou být **rizikovými faktory**, které zvyšují ohroženost seniora špatným zacházením jeho špatný zdravotní stav, poruchy kognitivních a komunikačních funkcí, ztráta soběstačnosti, sociální izolace, soužití s agresorem a závislost na něm. Naopak pravděpodobnost, že se někdo dopustí špatného jednání vůči závislé osobě pak zvyšuje alkoholismus či drogová závislost agresora, jeho psychopatie, nízký intelekt, předchozí agresivní či asociální jednání, materiální, bytová závislost oběti na agresorovi, či syndrom „vyhoření“ u ošetrovatelského personálu. I v těchto případech panuje řada fatálních mýtů, které jsou překážkou pro poznání a pro přijetí tohoto jevu jako závažného společenského problému. Jsou jimi např. úvahy, že starý člověk se choval popuzujícím způsobem, provokoval, „zlobil“ podobně jako je tomu u dětí a za to následuje trest, domácí násilí je záležitostí soukromou a mělo by se řešit za zavřenými dveřmi, agresorovi prosícímu o odpuštění by mělo být odpuštěno, atp.

Dosud nejúplnější studie o domácím násilí vůči starým lidem v ČR byla zpracována týmem zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých

²⁷ Buriánek, J., Kuchař, P. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006, s. 41 - 49

²⁸ Kovařík, J., Zimmelová, P. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006, s. 81 - 82

²⁹ Zimmelová, P., Stolín, M. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006, s. 83 - 86

Budějovicích v roce 2005 jako výsledek výzkumného projektu RM 01/15/04 ministerstva zahraničních věcí. Od června do října 2004 se ve městech a vesnicích Jihočeského kraje uskutečnilo dotazníkové šetření, v němž odpovídalo 1 300 seniorů starších 60 let.

První skupinou respondentů byli senioři žijící samostatně doma, aniž by čerpali některou z terénních sociálních služeb, tudíž osoba agresora v případě násilí bývá nejčastěji osoba s rodinnou vazbou nebo náhodný agresor, druhou skupinou byli senioři, za nimiž pravidelně docházejí pracovníci terénních sociálních služeb, kteří se tudíž stávají potenciálními agresory a třetí skupinou byli senioři, kteří mají své domácí prostředí v rámci ústavů sociální péče či domovů důchodců.

Bylo zjištěno, že 13 % z celkového počtu 1 300 respondentů se osobně setkalo s fyzickým napadením, 11,5 % seniorů z počtu 550, kteří využívají terénních sociálních služeb a ústavních zařízení, jevílo známky zanedbávání v důsledku neprofesionálního přístupu pečovatелů a 20,8 % ze 750 tázaných se setkalo s vulgárním či nedůstojným chováním ze strany sester nebo pečovatелů, u 250 respondentů požívajících služby terénního charakteru to bylo 6 % dotázaných a z 300 respondentů v ústavní péči 9 % dotazovaných.³⁰

O domácím násilí hovoříme tehdy, je-li pachatelem někdo z rodiny. Existují však také případy, kdy násilníkem je naprosto cizí člověk. Zjištěny byly situace, kdy napadení vzešlo ze strany známého oběti, pečovatele, ale i například souseda.³¹

Časté je také násilí páchané na seniorech v ústavní péči, příp. ve zdravotnických a sociálních zařízeních. Závažnost problematiky špatného zacházení se starými lidmi v ústavní péči je dána zejména izolovaností a bezbranností větší části klientů a zároveň jejich závislostí na ústavním zařízení. Jedním z rizikových faktorů může být samotný personál, zejména jeho nedostatek. Z toho plynou další problémy s negativním dopadem na klienty. Přetížení personálu, jeho nevhodné složení a následná ztráta motivace vedou u zaměstnanců z psychologického pohledu k tzv. „syndromu vyhoření“ neboli „burn out syndromu“. Zásadní je také nezáměr a podceňování péče o staré lidi, nedostatečný systém prevence a včasného odhalení krizových případů.³²

³⁰ Zdroj: http://www.zivot90.cz/stopnasili/attach/projekt_den.pdf (k 20. 4. 2007)

³¹ Švestková, R., Stolín, M. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006, s. 92

³² Zimmelová, P. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006, s. 96 - 98

Napomáhat rozpoznání případů, ale zároveň i obětí špatného zacházení by mělo být úkolem lékaře. Ten mnohdy jako jeden z mála přichází se seniory do styku i v případě, že běžného společenského života už nejsou schopni a rovněž jako odborník by měl být oproti laické veřejnosti lépe informován a proškolen. Měl by se také podílet na nápravě a zároveň se snažit o přijetí systémových, zvláště pak preventivních opatření. V současnosti jsou však lékaři stále nepříliš aktivní. Příčinou je zřejmě nechuť zasahovat do citlivých záležitostí, do obviňování, která jsou leckdy sporná a těžko prokazatelná.

2. 3. 5. Děti jako oběti domácího násilí

Charakteristika obětí domácího násilí, jimiž jsou děti, má i v tomto případě svá specifika. Zásadním problémem zde bývá okolnost, že týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte se nemusí navenek nikterak projevovat žádnými příznaky, jindy se tyto příznaky snaží takto postižené dítě, motivované strachem, nevědomostí či studem, všemožně skrývat. Tyto skutečnosti pak často ztěžují zjištění, že bylo dítě vystaveno násilí. Speciální přístup pak zasluhuje zejména citlivost v jednání s dítětem a efektivní a včasná odborná pomoc.³³

Domácí násilí postihuje děti dvěma způsoby. Jednak může jít o přímou viktimizaci, kdy agresor atakuje nejen partnera ale také dítě, případně pouze dítě je v rodině vystaveno násilí ze strany rodiče, nebo o viktimizaci nepřímou, kdy je dítě ne přímým terčem, ale svědkem násilí mezi rodiči, což na něm zanechává stejně destruktivní emocionální následky.

Odborná literatura³⁴ zabývající se problematikou dětí sexuálně zneužívaných rozpracovává dvě možné varianty jejich reakce na prožité násilí. V tomto pojetí se jejich problémy s chováním mohou projevovat interně nebo externě.

Děti s **internalizovaným chováním** mají sklon se izolovat, nekomunikují s ostatními. Jsou úzkostné, negativně vidí samy sebe. Identifikují se s rolí oběti, často se stávají obětí jiných, přijímají roli týrané, zneužívané, podřizující se bytosti. Mívají somatické obtíže (bolesti hlavy, žaludku), projevují se u nich poruchy příjmu potravy, drogová závislost, sebepoškozování, suicidální tendence. **Externalizující chování**

³³ Elliotová, M. Jak ochránit své dítě. 3. vydání, Praha: Portál, 2000, s. 48

³⁴ Weiss, P. a kol.: Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání, Praha, Grada Publishing, a.s., 2005, s. 93

(vyskytuje se spíše u chlapců) je chování agresivní, nepřátelské, destruktivní, provokativní, násilnické, negativistické k druhým. Identifikují se spíše s násilnickou rolí a dopouštějí se násilí na druhých.

Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992 definovala pojem „**syndrom zanedbávaného a zneužívaného dítěte**“, který zahrnuje fyzické a psychické týrání dítěte, jeho sexuální zneužívání, šikanování, systémové týrání, Münchhausenův syndrom by proxy³⁵ a sekundární viktimizaci.³⁶

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte je v anglosaské literatuře označován zkratkou **CAN (Child Abuse and Neglect)**. Syndrom CAN je souborem nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu vývoje dítěte a jeho postavení ve společnosti, zvláště v rodině. Soubor těchto nepříznivých příznaků je výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, k němuž nejčastěji dochází ze strany primárních vychovatelů. Anglosaská literatura rozlišuje též syndrom **CSA (Child Sexual Abuse)**, tj. syndrom sexuálně zneužívaného dítěte. Syndrom CSA se vyznačuje takovými symptomy, jako jsou například nízká sebeúcta, poruchy spánku, strach, deprese, delikvence, sexuální dysfunkce a zneužívání jiných.³⁷

Podle odborných odhadů je v České republice týráno až čtyřicet tisíc dětí. V naprosté většině případů však není odhaleno a trvá po celé dětství dítěte, které obvykle není schopno samo se dovolat pomoci. Kolem padesáti dětí ročně u nás na následky týrání a špatného zacházení umírá. Smrtnými následky jsou nejvíce ohroženy děti kojeneckého a batolecího věku, a to vzhledem ke své zvýšené zranitelnosti a naprosté bezbrannosti. Týrané děti často vůbec nechodí ven ani nenavštěvují žádná kolektivní zařízení. Většinou unikají i lékařskému dohledu. Zdraví a život týraného dítěte tak závisí na všímavosti okolí a včasné oznámení skutečností, které týrání nasvědčují. Nyní to již není jen povinnost morální, ale i právní, s možností trestního postihu za její zanedbání.³⁸

Odbor sociální politiky Ministerstva práce se sociálních věcí ve spolupráci s odborníky zabývajícími se pomocí dětem týraným, zneužívaným a zanedbávaným a zástupci resortu zdravotnictví, vnitra, školství, mládeže a tělovýchovy, Policejního prezidia, a dále pracovníky okresních úřadů vypracoval Metodické doporučení

³⁵ Vymýšlení či zveličování příznaků somatického či duševního onemocnění nebo postižení ze strany rodiče a v důsledku toho opakování vyšetření či léčení v míře, která neodpovídá objektivní skutečnosti.

³⁶ Zdroj: Pedagogicko-psychologická poradna Bruntál, Syndrom „CAN“. Dostupné z: <http://www.pppbruntal.cz/texty/can.html> (k 20. 4. 2007)

³⁷ Zdroj: <http://www.tyrane-deti.cz/cz/projevy.php?sekce=syndromy> (k 20. 4. 2007)

³⁸ Zdroj: <http://www.fod.cz/tyrani.htm> (k 20. 4. 2007)

k monitoringu dětí týraných, zneužívaných a zanedbávaných a k vzájemné spolupráci odpovědných subjektů (dále jen „metodika“). Metodika vymezuje kompetence, postup činnosti a zajištění spolupráce subjektů, které se v rámci své činnosti setkají s případy týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí.

Tato metodika byla experimentálně ověřena na 17 okresních úřadech v České republice v době od 1. 9. 2000 do 31. 5. 2001.³⁹ Celkem bylo vyplněno 168 záznamových listů (tzn. v uvedeném časovém rozmezí bylo zaznamenáno 168 případů týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte), z celkového počtu bylo tímto jevem postiženo 60 (35,7 %) chlapců a 108 (64,3 %) dívek. Nejčastějším druhem ohrožení dítěte je tělesné týrání s 89 případy (53 %), následuje sexuální zneužívání s 56 případy (33,3 %), zanedbávání s 18 případy (10,7 %) a psychické týrání se 4 případy (2,4 %).⁴⁰

2. 3. 6. Proces viktimizace oběti

Viktimizace je proces, ve kterém se člověk stává obětí trestného činu.⁴¹

Rozeznáváme viktimizaci primární, tj. přímou újmu způsobenou pachatelem oběti, dále sekundární viktimizaci, tj. újmu způsobenou oběti neadekvátní reakcí formálních institucí a viktimizaci terciální, kterou rozumíme neschopnost oběti vyrovnat se s traumatickou zkušeností.⁴²

Primární viktimizace, čili přímá újma způsobena pachatelem, který je vůči oběti v poměru osoby blízké, se liší od prožitků oběti, která je napaden neznámým člověkem, Násilné činy náhodně spáchané neznámými lidmi zanechávají v oběti pocit, že svět je nepředvídatelným místem, kde se může cokoli a kdykoli stát a proti je zapotřebí být ostražitým. Naproti tomu útok osoby, která je oběti citově blízká, vyvolává u oběti nízké sebevědomí a pocity vlastního selhání a viny.

Tzv. **primární rány** se projevují jako fyzická, psychická, emocionální či finanční újma. Emocionální újma je psychickou záležitostí, kterou oběť cítí, aniž by došlo

³⁹ OkÚ Benešov, Jindřichův Hradec, Tábor, Most, Liberec, Pardubice, Prostějov, Praha 1, Kutná Hora, Klatovy Sokolov, Děčín, Chomutov, Olomouc, Karviná, Rokycany a Znojmo.

⁴⁰ Špeciánová, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2003, s. 42 - 44

⁴¹ Zdroj: <http://www.slovník-cizích-slov.cz/viktimizace.html> (k 10. 3. 2007)

⁴² Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o. p. s., 2004, s. 74 - 76

k narušení tělesné integrity nebo poškození či ztrátě majetku. Jsou to především následky ztráty pocitu bezpečí v nejbližším okolí, pocitu důvěry v osoby blízké, narušení přesvědčení, že mohou o sobě rozhodovat, že mohou volit různé způsoby svého jednání čistě podle svého uvážení a že jsou schopni vlastní aktivitou řídit svůj život.

Dopad domácího násilí na oběť má jednak **bezprostřední** a jednak **dlouhodobé následky**. Mezi **krátkodobé** řadíme zklamání, frustraci a pocit zrady. Typickými tělesnými reakcemi ne krizi je napětí, bolest, narušení fyziologických procesů atp. Oběti domácího násilí, které jsou mu vystaveny **dlouhodobě**, pociťují zvýšenou psychickou a emocionální labilitu, ztrátu sebevědomí, pocit bezmoci, osamělosti, viny, strach, oddanost vůči trýzniteli, ztrátu radosti ze života, ztrátu osobních perspektiv, nedůvěru ve vlastní síly, sebedestruktivní nebo depresivní ladění. Tato dlouhodobá oběť vystavená útokům agresora začne po čase vnímat realitu zkreslenou optikou. Sama sebe obviňuje za brutální projevy násilníka a snaží se předejít jeho agresivním výbuchům tím, že má zoufalou snahu mu ve všem vyhovět.⁴³

Sekundární viktimizace je újma způsobená oběti negativní reakcí zejména formálních institucí. Dá se označit za porušení profesionální etiky, jehož se dopouštějí osoby, které z moci úřední přicházejí do styku s oběťmi násilných trestných činů, jako policisté a soudci, ale také poradci specializovaných center, psychologové, lékaři, zákonodárci apod. Příčinou tohoto neodborného přístupu je stále přetrvávající tendence podléhat stereotypům a mýtům o domácím násilí, nedostatek informací o charakteru a příčinách tohoto jevu apod. Následkem takového přístupu na život obětí domácího násilí je pak jejich postupná izolace, ztráta naděje v účinnou pomoc a téměř absolutní nemožnost se z násilného svazku nějakým způsobem vymanit.

Sekundární viktimizace často ale pramení také z nejbližšího okolí oběti. Paradoxně i osoby oběti blízké jsou ovlivněny předsudky a stereotypy, často si ani neuvědomují závažnost nastalé situace a jejich snahou pomoci má podobu pouze bezcenných rad vesměs i kontraproduktivní povahy. Oběť se tak opět dostává do izolace a přijímá za své přesvědčení, že v její situaci neexistuje možnost pomoci.

Zmírnit tyto pocity může **kvalifikovaná pomoc**. Mělo by jít o pomoc sociální, právní, o radu, jak postupovat dále, a především o emocionální podporu. Tyto aktivity by měly postupně vést ke zhojení nevýhodné sociální, ekonomické i právní situace, ve které

⁴³ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o .p. s., 2004, s. 76

se oběť ocitla. Lze tak dříve či později dosáhnout i úplné společenské stabilizace. Někdy to však není možné a nastupuje fáze **terciální viktimizace**, která znamená, že se oběť s traumatem nevyrovná mnohdy po celý další život.⁴⁴

U **dětí**, které se staly obětí domácího násilí, příp. byly jeho svědky, mohou druhotnou viktimizaci ze strany zejména orgánů činných v trestním řízení, policejních orgánů, pedagogů i rodičů způsobit kupříkladu netaktní, necitlivý a lhostejný přístup k dětské oběti, opakované a dlouhotrvající výslechy, nevhodné mentorování s poukazováním na zavinění oběti, nedůvěra k výpovědi dítěte, konfrontace oběti s obviněným apod.⁴⁵

⁴⁴ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva, Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím. Brno: Justiční akademie České republiky, 2004, s. 74 - 76, 111-112

⁴⁵ Weiss, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005, s. 55

3. Právní aspekty domácího násilí

3. 1. Ústavní a mezinárodněprávní úprava

3. 1. 1. Listina základních práv a svobod

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR a Listina základních práv a svobod, usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. vyhlášená za součást ústavního pořádku (dále také jen „Listina“ nebo „LZPS“) jako normy nejvyšší právní síly zakotvují základní práva a svobody a stanoví nejvýznamnější zásady, na kterých je právní řád České republiky postaven.

Z hlediska problematiky domácího násilí mají zásadní význam zejména ustanovení **čl. 1 LZPS**, který deklaruje, že *lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti a právech* a **čl. 6 odst. 1**, který všem lidem bez rozdílu přiznává *právo na život*.

Dále pak **čl. 7 LZPS**, který garantuje *nedotknutelnost osoby a zákaz krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení*. K porušení nedotknutelnosti osoby, resp. zásahu do ní nemusí dojít jen fyzickým „dotknutím“, jakým je zranění, napadení apod., ale jakkoliv. Zmíněný článek ve svém druhém odstavci zakazuje **ponižující zacházení s člověkem**. Takové zacházení definovala Evropská komise pro lidská práva jako „špatné zacházení, které má zbudit v oběti pocity strachu, úzkosti a podřadnosti a které je schopné pokořit ji, ponížit a případně zlomit její fyzický nebo morální odpor“. Evropský soud pro lidská práva je definoval jako „zacházení, jež hrubým způsobem pokořuje jednotlivce před jinými osobami nebo ho nutí jednat proti své vůli nebo proti svému svědomí.“⁴⁶

Čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod zaručuje *právo osoby na zachování její lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu jména*. V praxi ovšem může docházet ke kolizi tohoto ustanovení s následujícím **odstavcem 2**, který stanoví, že *každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života*.

⁴⁶ Martinková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 133

Čl. 12 LZPS upravuje *nedotknutelnost obydlí bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí*. Zásahy do nedotknutelnosti mohou být zákonem dovoleny pouze je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu práv a svobod druhých. Toto ustanovení má zde návaznost na § 21 **zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR**, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého je *policista oprávněn otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor, vstoupit do něho a provést potřebné služební zákroky, úkony a jiná opatření k odvrácení bezprostředního nebezpečí, jel-li důvodná obava, že je ohrožen život nebo zdraví osoby anebo hrozí-li větší škoda na majetku*. V souvislosti s ochranou dětí před domácím násilím je rovněž nutno dodat, že tímto oprávněním nedisponují sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ti mají pouze právo v souvislosti s plněním svých úkolů navštěvovat dítě a rodinu, ve které dítě žije, v obydlí. Rodiče a jiné osoby odpovědné za výchovu mají povinnost mu tuto návštěvu umožnit. Nejde však o oprávnění sociálního pracovníka vniknout do obydlí rodiny ani v případě, že je důvodné podezření na ohrožení života či zdraví dítěte, toto náleží pouze Policii ČR.

1. ledna 2007 nabyl účinnosti nový zákon č. 135/2006 Sb. (blíže viz. 3. 3. 2.), který zavádí tzv. institut vykázání, jež dává policistům pravomoc vykázat násilnou osobu na 10 dní ze společného obydlí. Aplikací tohoto institutu může dojít k určitému zásahu do ústavně zaručených práv a svobod násilné osoby, zejména na nedotknutelnost jejího obydlí a ochranu vlastnického práva. Takovýto zásah je však plně v souladu s mezinárodními závazky České republiky vyjádřenými mimo jiné i v Listině, neboť k němu dochází právě za účelem zajištění práva na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, jakož osobní svobody osoby ohrožené domácím násilím. Touto novou právní úpravou tak byl dán jednoznačně najevo postoj státu, který veřejně projevil svou vůli upřednostňovat právo na ochranu života, zdraví a lidské důstojnosti před ochranou vlastnických či užívací práva.

Hlava IV. LZPS, upravuje hospodářská, sociální a kulturní práva. Významným je zde **čl. 32**, který se věnuje *ochraně rodiny a rodičovství*. Zároveň zdůrazňuje potřebu poskytnout *zvláštní ochranu dětem a mladistvým*. Výslovně je upraveno, že *péče o děti a jejich výchovu je právem rodičů*, avšak za podmínky, že jejich rodičovská práva nejsou omezena. *Odloučení nezletilých dětí od rodičů je možné proti vůli rodičů jen rozhodnutím soudu na základě zákona*.

3. 1. 2. Mezinárodněprávní aspekty

Záruky lidských práv existují samozřejmě také na **mezinárodní úrovni** v mezinárodních smlouvách.

Zásadní roli v nich sehrává **právo na ochranu tělesné integrity** (čl. 7 odst. 2 LZPS). Ustanoveními čl. 5 **Evropské úmluvy o lidských právech**⁴⁷ a čl. 9 odst. 1, věty první, **Mezinárodního paktu o občanských a politických právech**⁴⁸ je garantováno **právo na osobní bezpečnost a svobodu**. A contrario, tedy povinností právního státu je chránit každého jednotlivce před nebezpečím a to i v případě, že je jemu vystaven v okruhu blízkých osob, v rodině. Právo na ochranu tělesné integrity zde tak má v ČR přednost před jakoukoliv kolidující právní úpravou. V případech domácího násilí je pak ovšem problematická například otázka „dispozičního právo oběti“ – osoby blízké, nebo problematika sdělování adres utajovaných azylů v konfrontaci s právem otce vědět, kde se jeho nezletilé dítě zdržuje, poté, kdy se jeho matka před násilím spolu s dětmi v takovém azylu ukryla.

Dalšími významnými úmluvami z této oblasti jsou např. **Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen** a **Mezinárodním pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech**.

Nejvýznamnějšími mezinárodními dokumenty z oblasti ochrany dětí jsou **Úmluva o právech dítěte**.⁴⁹ Mj. upravuje *povinnost smluvních stran činit všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoliv tělesným a duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním*. Dále jsou to dokumenty přijaté Haagskou konferencí o mezinárodním právu soukromém, z nich nejvýznamnějšími jsou zde **Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí** (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb.) a **Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení** (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s.). Mezi významné dokumenty přijaté Radou Evropy pak náleží zejména **Evropská sociální charta** a **Evropská úmluva o osvojení dítěte**.

⁴⁷ Úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod, tzv. Evropská úmluva, 1950 (sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)

⁴⁸ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, 1966 (vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)

⁴⁹ Úmluva o právech dítěte, 1989 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)

3. 2. Trestněprávní úprava

3. 2. 1. Trestní právo hmotné

Legální definici pojmu „**domácí násilí**“ v českém trestním právu nenalezneme, přesto lze činnost označovanou jako „domácí násilí“ postihnout také prostředky trestního práva. Definice tohoto pojmu existují, avšak pouze v odborné literatuře, nikoli v českých právních předpisech a tuto skutečnost nezměnilo ani zavedení skutkové podstaty trestného činu *Týrání osoby žijící ve společném bytě nebo domě* do trestního zákona, která zohlednila existenci a specifika tohoto fenoménu. V tomto případě bychom si sice mohli pomoci výrazem „společně obývaný byt nebo dům“, zde se ovšem nabízí dvojitý výklad – zda měl zákonodárce na mysli určení destinace, kde k páčání trestného činu dochází, nebo charakteristiku zvláštního vztahu mezi agresorem a obětí, kteří spolu sdílejí domácnost. Přikláním se k této druhé variantě.⁵⁰

Ani pojem „**násilí**“ dosud není v trestních zákonech definován, i když se s ním v rámci trestního práva běžně operuje. Pouze v ustanovení § 89 odst. 6 **zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona**, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen „trestní zákon“ nebo „TZ“) se konstatuje, že *trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí*.

Výraz „násilí“ se vyskytuje i v dalších ustanoveních trestního zákona (např. § 234 TZ), které jej ovšem jako pojem nikterak blíže nedefinují a nevysvětlují, nýbrž se jedná spíše o určení prostředku k dosažení určitého cíle (např. pachatel násilím jiného k něčemu donutí).⁵¹

Ve zvláštní části trestního zákona je pojem násilí navázán vždy ve vztahu ke skutkové podstatě konkrétního trestného činu. Např. u trestného činu útoku na státní orgán (§ 153 trestního zákona) se podle komentáře⁵² násilím rozumí „*fyzický útok na tělesnou integritu osoby nebo na věc*“. U trestného činu loupeže (§ 234 trestního zákona)

⁵⁰ Jelínek, J. K trestněprávnímu postihu domácího násilí. Kriminallistika, 2005, č. 4. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminallistika/2005/04/jelinek.html> (k 20. 4. 2007)

⁵¹ Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy. Komentář. 2. vydání, Praha: EUROUNION, s. r. o., 2002, s. 138

⁵² Jelínek a kol. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 24. vydání, Praha: Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, s. 165

je násilí esenciální složkou skutkové podstaty. Komentář⁵³ zde pojem „násilí“ definuje jako „*použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného nebo očekávaného odporu. Není podmínkou, aby napadený kladl odpor. Násilí zpravidla směřuje proti tomu, kdo má věc u sebe. Lze je však spáchat i proti jiné osobě nebo věci, pokud je prostředkem nátlaku na vůli poškozeného.*“

V trestní zákoně **neexistuje skutková podstata s názvem „domácí násilí“**. Zákon se vyjadřuje pouze k jednotlivým izolovaně posuzovaným skutkovým podstatám. Trestní právo poskytuje ochranu proti útoků proti životu, zdraví a majetku bez rozlišení, zda existoval příbuzenský či obdobný poměr mezi pachatelem a jeho obětí, či nikoliv. Naplní-li tedy jednání domácího násilníka znaky některého z trestných činů uvedených v trestním zákoně, mělo by být jako trestný čin i hodnoceno.

V rámci násilných vztahů jsou páčány zejména **trestné činy vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou** (§ 197a trestního zákona), **týrání svěřené osoby** (§ 215 TZ), **ublížení na zdraví** (§ 221), **těžké újmy na zdraví** (§ 222 TZ), **vraždy** (§ 219 TZ), **omezování osobní svobody** (§ 231 TZ), **zbavení osobní svobody** (§ 232 TZ), **vydírání** (§ 235 TZ), **útisku** (§ 237 TZ), **porušování domovní svobody** (§ 238 TZ), **znásilnění** (§ 241 TZ) a **neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru** (§ 249a TZ). V úvahu může připadat také **kuplířství** (§ 204 TZ), kdy např. násilník přiměje svou partnerku k provozování prostituce.⁵⁴

Především je pak třeba zmínit do trestního zákona relativně nedávno vložené ustanovení **§ 215a**, které se účinností od 1. června 2004 zavedlo zvláštní skutkovou podstatu „**týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě**“.

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 3. června 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83, publikovaném pod č. 20/84/I. ve SbRt., je za **týrání** považováno *zlé nakládání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které poškozená osoba pociťuje jako těžké příkoří (může jít o bití, pálení či jiné tělesné poškozování, ale i psychické a sexuální násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k žebrotě nebo činnostem, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky*

⁵³ Jelínek a kol. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 24. vydání, Praha: Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, s. 272

⁵⁴ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 4 To 518/94

zatěžují apod.). Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické.

Komentář k trestnímu zákonu⁵⁵ na tento pojem reaguje takto: „Týrání je takové jednání pachatele, které se vyznačuje zlým nakládáním buď s osobou nebo i s jinou osobou, s níž pachatel žije ve společném bytě či domě, a současně se vyznačuje i určitou mírou trvalosti a dosahuje takové intenzity, aby bylo způsobilé vyvolat stav, který pociťuje postižená osoba jako těžké příkoří, resp. psychické nebo i fyzické útrapy.“

„Týrání“ je zde nutno chápat co nejdříve, neboť páchaní činu po delší dobu je uvedeno v § 215 odst. 2 trestního zákona jako kvalifikovaná skutková podstata, která odůvodňuje použití vyšší trestní sazby. Z tohoto ustanovení lze pak dovodit, že trestný čin týrání svěřené osoby je spáchán, i když týrání netrvalo delší dobu a trvalost je tak třeba posuzovat na základě intenzity skutku. Rovněž se nevyžaduje, aby šlo o jednání soustavné.⁵⁶

Podle § 215a TZ bude ten, kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společně obývaném bytě nebo domě, potrestán odnětím svobody až na tři léta. K základní skutkové postati se připínají okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby kdy v případě, že pachatel spáchá tento čin zvlášť surovým způsobem nebo na více osobách, nebo pokračuje-li v páchaní takového činu po delší dobu, měl by být potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Podle judikatury⁵⁷ se „zvlášť surovým způsobem“ rozumí zlé nakládání s týranou osobou s výraznou mírou brutality, která se vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu (např. pálení rukou nad plamenem, opakované tlučení týrané osoby do nezhojených modřin apod.). Na surový způsob lze rovněž usuzovat z charakteru použitých prostředků i ze způsobů jejich použití (např. nástroje způsobující kruté útrapy, prodlužování úmrtí oběti apod.). Na **více osobách** je týrání spácháno, jestliže byly vystaveny zlému nakládání alespoň tři osoby. **Delší dobou** je pak třeba chápat dobu trvání řádově v měsících.⁵⁸

Zákon nevyžaduje, aby vlivem týrání došlo k ublížení na zdraví. Nevyžaduje se použití fyzického násilí, pokud je ale použito, může mít v takovém případě vliv na stupeň

⁵⁵ Jelínek a kol. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 24. vydání, Praha: Linde Praha a. s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006, s. 246

⁵⁶ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 11. 1983, sp. zn. Tpjf 169/82

⁵⁷ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 5. 2001, sp. zn. 3 To 30/2001

⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 1983, sp. zn. 2 Tz 1/83

nebezpečnosti činu pro společnost, popřípadě i na právní závěr o souběhu trestného činu podle § 215a trestního zákona s některým dalším trestným činem.⁵⁹

Tato nová skutková podstata je přelomová zejména tím, že postihuje činy, ke kterým dochází v rámci domácího násilí, komplexně. Pachatel totiž může týrat oběť různými způsoby a přitom se stále dopouští jednoho trestného činu - týrání. Před touto novelou mohly být jednotlivé útoky podřazeny pod různé skutkové podstaty a většina z nich ani nebyla jako trestný čin kvalifikována - buď kvůli nedostatku materiální stránky, kdy v praxi byla nebezpečnost činu pro společnost nezřídka fakticky snižována skutečností, že oběť je k pachateli v poměru rodinném či obdobném⁶⁰, nebo i stránky formální, to znamená, že takové jednání nenaplnovalo znaky žádné existující skutkové podstaty.

Dalším přínosem nové právní úpravy je i fakt, že domácí násilí bylo konečně v právním řádu vůbec zohledněno. Násilníkům je tak dáno jasně najevo, že jejich jednání je právně zakázané, společensky neakceptovatelné a že za něj mohou být potrestáni. Rovněž oběti si lépe uvědomí, že příkoří, které doma zažívají, překračuje společenské i právní normy.

Nedostatkem v této souvislosti ovšem zůstává fakt, že zatímco skutková podstata trestného činu *Týrání svěřené osoby* (§ 215 TZ) je součástí výčtu trestných činů, jejichž nepřekážení (§ 167 TZ) resp. neoznámení (§ 168 TZ) je trestné, trestný čin *Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě* (§ 215a TZ) ve výčtu zcela neopodstatněně chybí a tak zůstává námětem k zamyšlení de lege ferenda.

Dostupná literatura⁶¹ se mnohdy přiklání k názoru, že domácí násilí může mít v některých případech i povahu **obecné přitěžující okolnosti** podle ustanovení § 34 písm. c) trestního zákona. Podle tohoto ustanovení totiž soud při výměře trestu přihlédne jako k přitěžující okolnosti k tomu, že *pachatel spáchal trestný čin využívaje něčí bezbrannosti, podřízenosti nebo závislosti*, která pak může vyplývat zejména ze vztahů rodinných, citových, ze vztahu žáka k učiteli apod. Obecnou přitěžující okolností podle ustanovení § 34 písm. d) trestního zákona v kontextu s případy domácího násilí

⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1160/2005

⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. 5 TrZ 20/2001

⁶¹ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva, Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím. Brno: Justiční akademie České republiky, 2004, s. 103

potom naplňuje podmínka, že *pachatel spáchal trestný čin ke škodě osoby mladší patnácti let, těhotné, vážně nemocné, vysokého věku nebo nemohoucí.*

Pokud jde o trestněprávní úpravu **týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte**, zde může trestně odpovědná osoba, která se ho na dítěti dopouští, naplnit kromě výše zmíněných skutkových podstat také skutkové podstaty **trestného činu kuplířství** (§ 204 TZ), **ohrožování mravnosti** (§ 205 TZ), **opuštění dítěte** (§ 212 TZ), **zanedbání povinné výživy** (§ 213 TZ), **týrání svěřené osoby** (§ 215 TZ), **únosu** (§ 216 TZ), **obchodování s dětmi** (§ 216a TZ), **ohrožování mravní výchovy mládeže** (§ 217 TZ), **svádění k pohlavnímu styku** (§ 217a TZ), **podávání alkoholických nápojů mládeži** (§ 218 TZ), **podávání anabolických látek mládeži** (§ 218a TZ), **pohlavního zneužívání** (§ 242 TZ) a **pohlavního zneužívání – zneužití závislosti osoby** (§ 243 TZ).

3. 2. 2. Trestní právo procesní

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „trestní řád“ nebo „TR“) má jen velmi omezené prostředky k tomu, aby oběť domácího násilí vzdálil z dosahu násilníka. Problematický je zejména proces dokazování případů domácího násilí a objasnění skutkového stavu. To je důsledkem specifík tohoto jevu, zejména pak skutečnosti, že k atakům dochází veskrze beze svědků, „za zavřenými dveřmi“. Velmi často tak proti sobě stojí pouze výpověď zstrašené oběti, která se obává dalších útoků, proti sebevědomému zapírání agresora. Také vlivem stále ještě podceňované a nedostatečné informovanosti o tomto fenoménu mají orgány činné v trestním řízení tendence domácí násilí často bagatelizovat a podceňovat jeho závažnost. Dalším nedostatkem stávající právní úpravy je skutečnost, že oproti zahraničí u nás dosud neexistuje ani na policii, soudu, či na státním zastupitelství speciální oddělení zabývající se pouze případy domácího násilí.⁶²

Trestní oznámení na pachatele domácího násilí může podat kdokoliv (§ 158 trestního řádu). Podle ustanovení § 163 trestního řádu však musí dát poškozený u mnoha trestných činů přicházejících zde v úvahu **souhlas s trestním stíháním pachatele**. Odeprání tohoto souhlasu již nelze vzít zpět. Ovšem v situaci, kdy oběť žije s násilníkem

⁶² O výjimku v tomto směru se snaží pilotní projekt „interdisciplinárního přístupu k řešení případů domácího násilí“ v Ostravě. Dostupné z: www.domacinasilii.cz

ve společném bytě, eventuelně mají společné děti, majetek, nebo je na něm ekonomicky závislá, je pro násilníka velmi snadné ji přimět k tomu, aby souhlas s jeho trestním stíháním neudělila případně ho vzala zpět.

Na druhou stranu lze ovšem také využít ustanovení § 163a TŘ, který říká, že souhlasu předmětné kategorie poškozených není třeba v případě, kdy je *poškozeným osoba mladší patnácti let, nebo když je z okolností zřejmé, že tento souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností*. Ovšem v praxi zřejmě bude prokázat okolnosti tísně a nátlaku na straně poškozeného stejně náročné, jako dokázat domácí násilí obecně, čímž se toto ustanovení může stát pouze prázdnou proklamací.

Zakotvení tzv. **dispozičního práva oběti** (tedy souhlasu poškozeného s trestním stíháním pachatele, je-li ve vztahu k poškozenému osobou blízkou⁶³), které je průlomem do jinak všeobecně platné zásady oficiality (povinnost orgánů činných v trestním řízení stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozvěděly), tak značně snižuje efektivnost ustanovení trestního zákona z hlediska cíle ochrany společnosti před domácím násilím.

Výjimkou je zde možnost trestního stíhání pachatele trestného činu *Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě* (§ 215a trestního zákona) bez souhlasu poškozeného. K trestnímu stíhání tak dochází ve veřejném zájmu a bez ohledu na stanovisko poškozeného, což je z hlediska efektivity ochrany oběti bezesporu velkým kladem.

Člověku, který se stal obětí některého z trestných činů spadajících pod kategorii domácího násilí, svědčí v trestním řízení **postavení poškozeného**, jímž se rozumí *ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda* (§ 43 a násl. trestního řádu).

Poškozený má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Poškozený má též nárok na náhradu škody (musí ho však uplatnit a škodu prokázat). Poškozený má dle § 157a trestního řádu také právo žádat státního zástupce kdykoliv o přezkoumání průtahů v řízení nebo postupu policejního orgánu.

V souvislosti s problematikou domácího násilí je významné ustanovení

⁶³ Příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel, partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pocíťoval jako újmu vlastní (§ 68 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích)

§ 44a trestního řádu, které ukládá orgánům činným v trestním řízení povinnost poučit poškozené či svědky, kterým hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, o možnosti **žádat informace o tom, že obviněný byl z vazby či z výkonu trestu propuštěn resp. z vazby nebo z výkonu trestu uprchl.**

Poškozený má rovněž možnost podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání (ustanovení § 179g odst. 4 trestního řádu) a proti rozhodnutí o tom, že se podezřelý během zkušební doby osvědčil (ustanovení § 179h odst. 4 trestního řádu). Tyto stížnosti mají odkladný účinek.

Postavení poškozeného zde nově posiluje i možnost podle povahy věci a okolností případu rozhodnout na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo z části náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani z části (ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu).

Způsobilost nezletilého dítěte k právním úkonům je omezena, a proto vykonávat práva poškozeného dítěte je oprávněn jeho **zákonný zástupce**. Dle ustanovení § 36 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „zákon o rodině“ nebo „ZoR“), jsou rodiče oprávněni zastupovat dítě při právních úkonech, ke kterým není dítě plně způsobilé.

Ovšem jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem příp. ke střetu zájmů dětí týchž rodičů, nemůže žádný z rodičů své dítě zastupovat a je třeba ustanovit dítěti **opatrovníka** dle § 37 odst. 2 zákona o rodině, který by poškozené dítě v trestním řízení zastupoval. Příslušný k jeho ustanovení není soud činný v trestním řízení, ale soud činný v občanském řízení příslušný ve věci péče o nezletilé dítě (tzv. opatrovnícký soud). Tímto opatrovníkem je zpravidla ustavován orgán sociálně-právní ochrany dětí či konkrétní zaměstnanec tohoto orgánu.

V případech, kdy zákoný zástupce poškozeného nemůže vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv poškozeného **opatrovníka**. Tento je však oprávněn zastupovat dítě pouze v konkrétním trestním řízení.

V souvislosti s prováděním **výsledku nezletilých dětí** mladších 15 let týkající se okolností, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat jejich duševní a mravní vývoj, je třeba výsledek provádět zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výsledek v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat.

Důležitým rysem trestněprávní úpravy domácího násilí ovšem zůstává, že trestní právo má v právním řádu pouze **subsidiární úlohu**. Na řadu přichází až tehdy, selžou-li všechny ostatní prostředky právní i mimoprávní. Vzhledem k tomu, že trestní právo reaguje na událost, která se již odehrála, na již spáchané násilí s mnohdy brutálními následky, je zde prioritní především ochrana preventivní, kterou by měla poskytovat jiná právní odvětví příp. mimoprávní instituty a která by případným útokům zabránila a oběť potenciálního trestného činu tak před hrozícím nebezpečím uchránila. V této souvislosti je významná především provázanost norem trestního práva s právem správním a právem občanským, prostřednictvím institutů vykázaní násilníka z obydlí a předběžného opatření, které násilníkovi ukládá povinnost dočasně opustit byt a zdržet se setkávání nebo vyhledávání kontaktů s ohroženou osobou.⁶⁴

3. 3. Role a možnosti Policie ČR a obecní policie v případech domácího násilí

3. 3. 1. Zákon o Policii ČR

Policie ČR bývá zpravidla **prvním orgánem činným v trestním řízení**, který se s případem domácího násilí dostane do kontaktu a události dříve skryté v soukromí se tak dostávají do konfrontace s právními normami.

Je proto mimořádně důležité, aby byli policisté náležitě proškoleni v rozpoznávání charakteristických znaků tohoto jevu a seznámeni s vhodnými metodami a postupy, jak v dané situaci na specifický problém domácího násilí citlivě a adekvátně reagovat. Důležitým počinem bylo vydání Metodického pokynu ředitele Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia České republiky, který upravuje postup Policie České republiky při oznámení, prověřování a vyšetřování případů domácího násilí. V tomto pokynu jsou mimo jiné popsána specifika, druhy a příčiny jevu domácího násilí, ale především stanovuje úkoly policie v případech přijetí oznámení o domácím násilí, postup policisty na místě oznámeného domácího násilí, přehled oprávnění a povinností policistů, dokumentace případů domácího násilí a spolupráce se státními a nestátními orgány a organizacemi.⁶⁵ V současné době také Policie ČR prochází

⁶⁴ Jelínek, J. K trestněprávnímu postihu domácího násilí. Kriminalistika, 2005, č. 4. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2005/04/jelinek.html> (k 20. 4. 2007)

⁶⁵ Metodický pokyn ředitele úřadu SKPV PP ČR č. 2/2004, kterým se upravuje postup Policie České republiky při oznámení, prověřování a vyšetřování případů domácího násilí

prostřednictvím svých odborných škol a krajských školících středisek intenzivním výcvikem. Policisté se učí rozpoznávat domácí násilí od jiných incidentů, zvládat taktiku náročného zákroku a také kvalifikovaně odhadovat riziko hrozby násilím.⁶⁶

Činnost Policie ČR je upravena především **zákonem č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky**, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „ZPČR“) a dále **trestním řádem**. Podle § 2 odst. 1 ZPČR plní Policie ČR zejména následující úkoly, které se dotýkají kompetencí v boji s domácím násilím:

- **chrání bezpečnost osob s majetku;**
- **odhaluje trestné činy a zjišťuje jejich pachatele;**
- **koná vyšetřování o trestných činech;**
- **odhaluje přestupky;**
- **projednává přestupky, pokud tak stanoví zvláštní zákon;**
- **spolupůsobí při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku, a byl-li porušen, činí opatření k jeho obnovení.**

Policisté mají rovněž oprávnění požadovat od účastníků a svědků incidentu **vysvětlení** nezbytná k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele, příp. pro vypátrání pohřešovaných osob a věcí (§ 12 ZPČR). Zde ovšem policie často naráží na institut **odepření vysvětlení**.⁶⁷ Ten může využít pachatel domácího násilí, který by mohl tímto vysvětlením sám sobě způsobit nebezpečí trestního stíhání. Stejná oprávnění má i osoba blízká. Policisté jsou dále oprávněni **otevřít byt** nebo jiný uzavřený prostor v případě, kdy je dána důvodná obava, že je ohrožen život či zdraví osoby, nebo hrozí větší škoda na majetku, vstoupit do něj a provést potřebné služební zákroky, služební úkony nebo jiná opatření k odvrácení bezprostředního nebezpečí (§ 21 ZPČR). S tímto oprávněním souvisí § 83c TŘ dovolující policejnímu orgánu **vstoupit do obydlí**, jiných prostor nebo na pozemek v neodkladných případech, kdy takový vstup je nezbytný mimo jiné pro ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu jiných práv a svobod. Také mohou **použít** k překonání odporu **agresora donucovací prostředky** (§ 38 ZPČR) nebo v krajním případě služební **zbraně** (§ 39 ZPČR). Tyto možnosti přicházejí do úvahy pouze tehdy, pokud by agresor v přítomnosti policistů pokračoval i přes výzvu ve svém násilném jednání nebo kladl odpor při omezování osobní svobody.

⁶⁶ Zdroj: Aliance proti domácímu násilí. Dostupné z: www.domacinasil.cz (k 20. 4. 2007)

⁶⁷ § 12 odst. 3 ZPČR: Vysvětlení může odepřít pouze osoba, která by jím sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťovala jako újmu vlastní, způsobila nebezpečí trestního stíhání nebo nebezpečí postihu za přestupek.

Policisté dále mohou **zajistit** osobu (tzn. omezit na osobní svobodě max. na 24 hodin) , která např. svým jednáním bezprostředně ohrožuje svůj život anebo život nebo zdraví jiných osob nebo majetek, či byla přistižena při jednání, které má znaky přestupku, je-li důvodná obava, že bude v protiprávním jednání pokračovat, anebo bude mařit řádné objasnění věci (§ 14 ZPČR). Domnívám se však , že toto oprávnění v souvislosti se zavedením nového institutu vykázání a tím značnému zefektivnění pomoci oběti napadené agresorem, pozbývá svého smyslu.

3. 3. 2. Institut vykázání

3. 3. 2. 1. Zákon č. 135/2006 Sb.

1. ledna 2007 nabyl účinnosti **zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím** (dále také jen jako „zákon o domácím násilí“) a který zásadním způsobem mění situaci ohrožených osob. Zákon zavádí systémový, komplexní přístup k prevenci a ochraně před domácím násilím. Upravuje a hlavně propojuje postupy policie, justice a sociálních služeb při řešení případů domácího násilí. Podstatou zákona je možnost zásahu státu do vztahu osob, mezi nimiž dochází k domácímu násilí, a to tak, že se násilná osoba vykáže na přiměřenou dobu z obydlí, které sdílí s osobou ohroženou.

Tento zákon byl inspirován rakouským modelem (tzv. Gewaltschutzgesetz⁶⁸) a ČR se jím tak zařadila mezi ty státy Evropské unie, které pokročily od pouhé represe a kriminalizace domácího násilí k jeho prevenci.

Filozofie zákona vychází ze tří základních myšlenek:

- **prioritou je prevence** ve smyslu včasné intervence, která zabrání opakování incidentů;
- prvořadá je **ochrana oběti** domácího násilí, což znamená, že v odůvodněných případech společné obydlí neopustí ohrožená osoba, ale díky novému institutu vykázání k tomu bude autoritativně donucen násilník

⁶⁸ Plný název: Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie neboli ve zkrácené podobě „Gewaltschutzgesetz“, zkr. GeSchG, Spolková sbírka zákonů 759, ročník 1996, vydaný dne 30.12.1996

- důraz je kladen na **komplexní přístup** k řešení případů domácího násilí, kdy v rámci uceleného systému jsou do řešení této problematiky zapojeny různorodé složky a to zejména Policie ČR (ochrana oběti, vykázání), Intervenční centra (následná pomoc ohroženým osobám) a justice (občanskoprávní řešení: předběžná opatření, řízení ve věci samé).⁶⁹

Základ nové právní úpravy je tak postaven na třech vzájemně souvisejících pilířích. Prvním z nich je policejní zásah, který se uskuteční na základě žádosti ohrožené osoby, jejích rodinných příslušníků nebo i jiných osob a institucí. Jeho cílem je především zastavit probíhající násilí a to cestou vykázání násilníka. Druhý pilíř spočívá v kontrole dodržování povinností uložených násilné osobě při vykázání a v následné péči o ohroženou osobu ze strany intervenčního centra, ať už jde o pomoc psychologickou, sociální či právní. Třetím pilířem je pak možnost ohrožené osoby obrátit se na soud se žádostí o vydání předběžného opatření, na jehož základě by agresor byl nucen na určenou dobu opustit byt a jeho bezprostřední okolí.⁷⁰

3. 3. 2. 2. Vykázání

Zákon zavádí tzv. **institut vykázání**, který dává policistům pravomoc vykázat násilnou osobu na 10 dní⁷¹ ze společného obydlí. K tomuto kroku nepotřebují souhlas oběti a mohou tak učinit i proti její vůli.⁷²

Po tuto dobu se budou ohroženým osobám věnovat pracovníci **intervenčních center**⁷³. Na podkladě informací získaných od Policie ČR budou kontaktovat ve lhůtě

⁶⁹ Čírtková, L. Změny v řešení domácího násilí od 1. 1. 2007. Právo a rodina, 2007, č. 1, s. 7 - 9

⁷⁰ Smutný, P. Nová legislativa. Novela zákona na ochranu před domácím násilím. Nová legislativa, 2006, č. 4, s. 3

⁷¹ Stanovenou dobu nelze zkrátit, a to ani z vůle ohrožené osoby a tudíž obě strany musí toto rozhodnutí respektovat. V opačném případě se mohou dopustit přestupku, příp. trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 trestního zákona.

⁷² Vykázání přitom představuje opatření podpůrné povahy, neboť se užije jen tehdy, nelze-li jeho účelu, tj. zajištění náležité ochrany a bezpečnosti ohrožené osoby dosáhnout jinak. U nejzávažnějších forem útoků násilné osoby vykazujících znaky některého z trestných činů se v praxi bude jednat především o využití prostředků trestního řádu sloužících k zajištění osob, tj. zadržení či vazbu násilné osoby.

⁷³ Model intervenčních center byl ověřen v projektu interdisciplinární spolupráce v Ostravě. V letech 2003 – 2005 realizovala regionální poradna Bílého kruhu bezpečí v Ostravě pilotní projekt interdisciplinární spolupráce při řešení případů domácího násilí na místní úrovni. Na projektu se podílelo 10 subjektů ze státní správy, místní samosprávy a nestátních organizací. Prioritou projektu byl první kontakt s případem nebo obětí domácího násilí. K úspěšné realizaci tohoto cíle byli proškoleni odborníci z řad pomáhajících profesí, zdravotníci, policisté, byla vydána řada speciálních manuálů, usnadňujících včasnou detekci domácího

48 hodin ohroženou osobu s nabídkou odborné psychologické, sociální a právní pomoci a pak už bude záležet na vůli a přístupu ohrožené osoby, zda tuto nabídku využije či nikoli.

Jejich zřizování a provoz upravuje novelizovaný **zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**, který nyní v § 60a) specifikuje službu pro osoby ohrožené domácím násilím poskytovanou Intervenčními centry. V každém kraji včetně hl. města Prahy se jedná o jedno zařízení. Provoz intervenčních center bude financován ze státních prostředků. V každém kraji navíc již od listopadu 2006 začali působit **koordinátoři pro řešení případů domácího násilí**. Ti pomohou během roku 2007 vytvořit mezioborovou spolupráci, při které se nebude zapomínat ani na osvětu, primární prevenci a programy pro násilné osoby.

Rozhodnutí o vykázání či zákazu vstupu je opatřením preventivního charakteru, ne sankcí. Jeho smyslem je prioritně chránit osoby ohrožené domácím násilím před hrozícími útoky proti jejich životu, zdraví, svobodě či před zvláště závažnými útoky proti lidské důstojnosti a zabránit možné eskalaci násilí. V případech rozpoznání domácího násilí budou policisté zjišťovat, zda ohroženým osobám hrozí vysoké riziko dalšího útoku, přičemž při vyhodnocování důvodnosti předpokladu k zásahu by měli přihlížet zejména k předcházejícím útokům. Pokud tedy v konkrétním případě orgány Policie ČR nebudou incident nebo útok identifikovat jako domácí násilí, nebude možné aplikovat institut vykázání.

Vykázání je rozhodnutím, které je vydáno ve správním řízení. Zahajuje se ústním prohlášením a rozhodnutí je vydáváno ústně.⁷⁴ Následně pak musí policista do 24 hodin od vstupu do společného obydlí ještě vyhotovit písemné rozhodnutí a to v opise doručit jak vykázané tak ohrožené osobě, dále intervenčnímu centru a v případě, že se v obydlí zdržuje nezletilá osoba, také příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Odvolání nemá odkladný účinek a rozhodnutí je tak ve smyslu § 74 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, předběžně vykonatelné. Zákon počítá rovněž se situací, kdy osoba, vůči níž má vykázání směřovat, nebude v době zásahu přítomna (např. před policií uteče nebo se jednání dopustí telefonicky). Policista v tomto případě zahájí řízení a zakáže vstup do

násilí a komunikaci s jeho oběťmi, a informační letáky pro veřejnost. Dostupné z: www.domacinasili.cz (k 25. 4. 2007)

⁷⁴ V praxi se ovšem předpokládá, že policisté budou vybaveni předtisknutými formuláři, které na místě vyplní a předají vykázované osobě.

společného obydlí a jeho bezprostředního okolí i v nepřítomnosti agresora. Rozhodnutí se pak stává účinným v okamžiku, kdy se o něm osoba, vůči níž směřuje, dozví.⁷⁵

Další podstatnou náležitostí je fakt, že úkonům, které souvisejí s vydáním rozhodnutí o vykázání, musím být přítomna osoba na dané věci nezúčastněná. Nejčastěji to bude příbuzný, soused apod. Obstarat její účast je povinností policisty, ovšem v případě, že hrozí nebezpečí z prodlení, mu tato povinnost nevzniká.

Policisté mají v těchto případech rovněž speciální poučovací povinnost. Ta směřuje jednak k oběti domácího násilí a zahrnuje informace o možnosti podat návrh na vydání předběžného opatření, o tom, jaké služby může využít v oblasti pomoci obětem násilí a také poučení o důsledcích uvedení vědomě nepravdivých údajů a také k vykázané osobě, které jsou poskytnuty informace o možnostech dalšího ubytování a poučení o jejím právním postavení a o dalším možném postupu ve věci.

Součástí povinností policie při ochraně ohrožených osob je také kontrola dodržování zákazů a omezení plynoucích z vykázání. Provádí ji policista a to ve lhůtě tří dnů od vydání rozhodnutí, přičemž tato kontrola zahrnuje jak chování osoby vykázané, tak osoby ohrožené.

Po uplynutí deseti dnů se odpovědnost za řešení nastalé situace vrací zpět do rukou ohrožené osoby. Ta také může dosáhnout prodloužení této ochrany cestou návrhu na vydání **předběžného opatření** a soud má možnost vykázat násilníka ze společného obydlí a zakázat mu setkávání a navazování kontaktů s navrhovatelem po dobu jednoho měsíce. O tomto předběžném opatření je soud povinen rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 48 hodin. Pokud je z návrhu zřejmé, že navrhovateli bezprostředně hrozí závažná újma, je soud povinen vydat a vykonat předběžné opatření ihned. Ne každé domácí násilí ovšem povede k vyhovění návrhu na předběžné opatření, neboť vykázání údajného agresora z obydlí se musí soudu jevit jako přeměřené opatření. Tak tomu bude zejména tehdy, když k fyzickému násilí mělo dojít opakovaně nebo pokud je újma vzniklá údajným napadením podstatná.⁷⁶ Toto předběžné opatření lze opakovaně a pouze na návrh prodloužit, ovšem pouze v případě, že do jednoho měsíce od jeho vydání je zahájeno řízení ve věci samé. Takto ho lze prodloužit maximálně na jeden rok, pak zaniká.

⁷⁵ Mates, P. Příspěvek k právnímu řešení problému domácího násilí. Právní zpravodaj, 2007, č. 5, s. 8

⁷⁶ Svoboda, K. Soudní praxe při vykazování násilníka z bytu. Právní rozhledy, 2007, č. 5, s. 11

V období od 1. 1. do 30. 6. 2007 bylo prostřednictvím patnácti intervenčních center celkem evidováno 483 rozhodnutí Policie ČR o vykázání nebo zákazu vstupu násilné osoby do společného obydlí. V 21 případech (tj. ve 4,3 %) došlo k vykázání či zákazu vstupu opakovaně (tj. ve stejných domácnostech). Celkem bylo v souvislosti s vykázáním přímo ohroženo 1 065 osob. 500 dospělých, z toho 478 žen a 22 mužů a 565 dětí, které byly v těchto domácnostech přítomny policejnímu zásahu i předcházejícímu násilnému incidentu. Násilnickou osobou z hlediska pohlaví bylo 478 mužů a 5 žen. Z hlediska vztahu mezi násilnou a ohroženou osobou byl dominantní vztah manželský – 268 případů (54 %), následují vztahy druh/družka - 110 případů (22 %), mezigenerační - 77 případů (16 %), rozvedení manželé – 29 případů (4 %).⁷⁷

Dosud bylo obvyklé, že oběť domácího násilí, většinou žena, musela utéct ze společného bydliště, a to i s dětmi a často zcela bez prostředků vyhledávat pomoc v podobě azylových domů apod. Nový zákon situaci obrací. Ten, kdo si bude muset hledat bydlení, je násilník. Oběti je tak v kritických okamžicích zajištěna nejen fyzická bezpečnost a existenciální jistota, ale také poskytnut časový prostor k uspořádání myšlenek, ke konzultacím s odborníky a k načerpání sil potřebných k případnému řešení nastalé situace.

Nový zákon ovšem není bezvadný a je v něm možné nalézt celou řadu výkladových a aplikačních problémů. Jako příklad lze uvést otázku užívání titulu. Ten v tomto případě nehraje roli (zákon hovoří pouze o vykázání ze „společného obydlí“) a v praxi tak může dojít k paradoxní situaci, kdy vykázaná osoba bude výlučným vlastníkem či nájemcem domu či bytu a osobě, která je v postavení oběti, nebude k obydlí svědčit žádný právní titul. Může pak nastat situace, kdy vykázaný agresor odepře dané osobě souhlas společné obydlí sdílet a ta se tak může ocitnout bez přístřeší, nebo pokud v obydlí i nadále zůstane, bude jej nadále užívat bez právního důvodu, což může založit její odpovědnost pro spáchání trestného činu neoprávněného zásahu do práva k bytu, domu nebo nebytovému prostoru podle § 249a odst. 1 trestního zákona. Dalšími problematickými otázkami mohou být absence právní úpravy úhrad plateb souvisejících s užíváním objektu, okolnosti pojištění a odpovědnosti za škodu apod. Do budoucna bude nutné i tyto dílčí aspekty vyřešit a rozptýlit tak nežádoucí právní nejistotu.⁷⁸

⁷⁷ Zdroj: http://www.bkb.cz/news.php?action=showNews&id_categoryNode=424 (k 20. 4. 2007)

⁷⁸ Kučera, P., Richter, M. Ochrana týraného versus ochrana uživatele. Trestní právo, 2007, č. 4, s. 3 - 4

3. 3. 3. Zákon o obecní policii

Povinnosti obecní policie upravuje **zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii**, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „ZOP“).

Obecní policii zřizuje a zrušuje zastupitelstvo obce obecně závaznou vyhláškou za tím účelem, aby zabezpečovala místní záležitosti veřejného pořádku v rámci působnosti obce. Každý má právo obracet se na zaměstnance obce zařazené do obecní policie (strážníky) s žádostí o pomoc, přičemž strážníci jsou povinni v rozsahu svých úkolů požadovanou pomoc poskytnout.

Podle § 2 odst. 1 ZOP je strážník v pracovní době povinen v mezích tohoto zákona provést **zákrok nebo úkon, nebo učinit jiné opatření, je-li páchán trestný čin nebo přešupek či jiný správní delikt** anebo je-li důvodné podezření z jejich páchání. Podle odst. 2 pak je i mimo pracovní dobu povinen v mezích tohoto zákona provést zákrok, popřípadě učinit jiné opatření, zejména vyrozumět nejbližší útvar policie, je-li páchán trestný čin nebo přešupek, kterým je bezprostředně ohrožen život, zdraví nebo majetek. Ustanovení § 10 ZOP zakotvuje povinnost strážníka **oznámit policii důvodné podezření, že byl spáchán trestný čin resp. přešupek** a podle povahy věci rovněž **zajistit místo trestného činu** proti vstupu nepovolaných osob. Strážníci mají dále obdobně jako policisté právo **otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor**, je-li důvodná obava, že je ohrožen život nebo zdraví osoby anebo hrozí-li větší škoda na majetku dle (16 ZOP), **použití donucovacích prostředků** (§ 20 ZOP) apod.

3. 4. Přestupkový zákon

Pokud násilné jednání nedosáhne intenzity trestného činu, nebo je-li stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost nepatrný, avšak půjde-li o zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přešupek výslovně označeno v **zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích**, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „zákon o přestupcích“), je podle tohoto zákona postižitelné.

V současné době je převážná většina případů domácího násilí posuzována spíše jako přešupek než jako trestný čin. Důvodem tohoto přístupu je fakt, že praxe nepřihlíží k základním znakům domácího násilí, kterými jsou opakování a eskalace násilí. Právní

stav to ovšem není příliš šťastný, neboť sankce, kterými jsou napomenutí či pokuta, nejsou postačující k tomu, aby pachatele odradily od opakování jeho útoků a pro oběť to může mít devastující účinky.

V případě násilného jednání mezi osobami v intimním vztahu přichází do úvahy kategorie **přestupků proti občanskému soužití** (§ 49 odst. 1 zákona o přestupcích) a **přestupky proti veřejnému pořádku** (§ 47 zákona o přestupcích).

Tyto delikty, spáchané v rámci domácího násilí, čili mezi osobami blízkými, se projednávají jen **na návrh** postižené osoby, jejího zákonného zástupce nebo opatrovníka (§ 68 odst. 1 zákona o přestupcích). Tento musí být učiněn nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se dotyčná osoba o přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení dozvěděla. Tato skutečnost ovšem degraduje účinek přestupkového zákona na poli ochrany proti domácímu násilí, neboť v drtivé většině případů čelí oběť naléhání nebo výhrůzkám agresora a návrh na projednání přestupku nepodá či dodatečně stáhne a pachatel tak nemusí čelit žádnému negativnímu důsledku svého jednání.

3. 5. Občanskoprávní úprava

3. 5. 1. Občanské právo hmotné

I v **zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník**, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „občanský zákoník“ nebo „OZ“), nalezneme ustanovení, která lze využít k ochraně před domácím násilím.

Klíčový problém oběti domácího násilí z hlediska občanskoprávního je především uspokojivé vyřešení **bytové otázky**. Nový zákon č. 135/2006 Sb. sice nabízí nesporně přínosný institut vykázání (bližší viz. 3. 3. 2.), ovšem toto omezení spočívající v desetidenním zákazu využívání bytu či domu není dlouhodobým a konečným řešením a v současnosti neexistuje žádná právní možnost, jak pachateli domácího násilí zabránit bydlet v bytě či domě, ke kterému mu svědčí společné právo s obětí. Tím se pro oběť situace samozřejmě znesnadňuje a o to menší je šance se z přímého vlivu agresora vymanit.

Chtějí-li oběti domácího násilí svoji situaci radikálně řešit a zabránit tak násilí na sobě páchaném, nemají většinou jinou možnost, než z bytu či domu, který sdílí s agresorem, odejít. Většinou ovšem oběť nedisponuje takovými finančními prostředky, aby byla schopna si okamžitě zajistit náhradní bydlení a vzhledem k tomu, že násilnický partner většinou plně diriguje i hospodářskou situaci rodiny, oběť se tak chtě nechtě stává jeho nevolníkem. V souvislosti s domácím násilím páchaným na ženách se pak krajním, ale dočasně velmi nápomocným řešením stávají azylové domy pro matky s dětmi. Ve znevýhodněné situaci se zde ovšem ocitají muži, pro které tyto specializované azylové domy, které mají oproti „běžným“ azylovým domům zvláštní režim, určeny nejsou, což opět jen potvrzuje existenci a přetrvávání mýtu o tom, že oběťmi domácího násilí bývají pouze ženy. Ještě více komplikovaná může být situace v případě seniorů, kteří potřebují nejen střechu nad hlavou, ale mnohdy i odbornou péči a pomoc druhých osob. Mají sice možnost využít služeb specializovaných ústavních zařízení nebo domovů důchodců, fakticky to ovšem může znemožňovat jejich naplněná kapacita příp. finanční náročnost.

Dalším institutem občanského práva, který se dotýká problematiky domácího násilí, je „**společné jmění manželů**“. Pro soubor majetkových vztahů mezi manžely odráží princip v zásadě rovného postavení a v souvislosti s domácím násilím nenalezneme téměř žádnou oporu pro partnera, který je podroben ekonomickému týrání. Pouze dle ustanovení § 145 odst. 2 občanského zákoníku je právní úkon jednoho manžela neplatný v případě, že se správou majetku ve společném jmění manželů nad rámec správy obvyklé, nedal druhý manžel souhlas.

Na návrh jednoho z manželů ze závažných důvodů může soud společné jmění manželů **zúžit** až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti (§ 148 odst. 1 OZ). Tímto závažným důvodem, jehož posouzení soudem se vždy odvíjí od konkrétních okolností ad hoc, může být podle komentáře například i „rizikové chování některého z manželů, které hospodářsky ohrožuje integritu společného jmění manželů. Může to však být i chování některého z manželů ve vztahu ke konkrétním třetím osobám, například ve vztahu k nezletilým dětem“⁷⁹, což by se dalo aplikovat i na situaci v rámci domácího násilí, kdy je dítě vystaveno týrání ze strany jednoho z rodičů.

Společné jmění manželů zaniká až zánikem manželství. Pro oběť domácího násilí je pak zásadní otázkou **vypořádání společného jmění manželů**. Základní zásadou je zde

⁷⁹ Jehlička, O., Švestka, J., Škárková, M. Občanský zákoník, Komentář. 8. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 422

princip stejné velikosti podílů (§ 149 odst. 2 OZ), ovšem v konkrétním případě je brán zřetel i na další zásady, hlavně zájmy a potřeby nezletilých dětí (§ 149 odst. 3 OZ). Z tohoto důvodu by měl soud při svém rozhodování zohlednit i takové okolnosti, jako alkoholismus či agresivní chování jednoho z manželů vůči členům společné domácnosti, což má na dítě nesporně negativní a traumatizující vliv.

Dalším možným nástrojem občanského práva souvisejícím s předmětnou problematikou je **náhrada škody v občanskoprávním řízení**. Bez ohledu na to, zda zranění v rámci domácího násilí bude vyšetřovat policie a bez ohledu na výsledek takového vyšetřování, může oběť domácího násilí na tom, kdo jí zranění způsobil, požadovat odškodnění za bolest a za ztížení společenského uplatnění. Může žádat také náhradu ušlého výdělku, tzn. částku, o kterou se snížil její příjem v důsledku způsobeného zranění a tím i způsobené pracovní neschopnosti.

3. 5. 2. Občanské právo procesní

Osobě ohrožené domácím násilím, která se rozhodne svou situaci řešit, nabízí český právní řád postup podle **zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád** (dále také jen jako „občanský soudní řád“ nebo „OSŘ“). Ten dává oběti možnost podat v civilním řízení **řádnou žalobu**, nebo může před podáním žaloby či současně s ní podat také **návrh na vydání předběžného opatření** podle § 74 a násl. OSŘ.

Oběť násilí má možnost podat **žalobu na zdržení se obtěžujícího chování**, prostřednictvím ustanovení určených k ochraně osobnosti (§ 13 OZ). Tímto návrhem se lze domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Jestliže ten, komu byla takto pravomocným a vykonatelným rozhodnutím uložena nějaké povinnost, tuto povinnost nesplní, je možno podat k soudu návrh na výkon tohoto rozhodnutí. Účinné a hlavně rychlé ochrany touto cestou se však ohrožené osoby málo kdy domohou, neboť celý proces je degradován přílišnou zdlouhavostí soudního řízení, včetně možnosti pachatele podat proti soudnímu rozhodnutí odvolání a tím vykonatelnost rozsudku na delší dobu odsunout, jakou i obtížemi souvisejícími s důkazní povinností na straně oběti.

Předběžné opatření má být nařízeno tehdy, je-li třeba zatímně upravit poměry účastníků, nebo je tu obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Ze zákona o něm má být rozhodnuto do sedmi dnů. Soud jím může uložit účastníku zejména aby platil výživné v nezbytné míře, odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud, nenakládal s určitými věcmi nebo právy, něco vykonal, něčeho se zdržel nebo snášel. V kontextu domácího násilí jsou relevantní dva komplexy požadavků:

- **požadavek na zdržení se týrání, vyhrožování, obtěžování, přibližování apod.;**
- **požadavek na vyklizení společného bytu a zákazu přístupu do bytu.**

Významnými jsou zde zejména § 76a OSŘ, který upravuje situaci, kdy se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy a narušeny a § 76b OSŘ, který se použije v situacích, kdy je vážně ohrožen život, zdraví, svobody nebo lidská důstojnost navrhovatele a je potřeba, aby se účastník, proti kterému návrh směřuje dočasně opustil společné obydlí nebo do něj nevstupoval nebo se zdržel kontaktů s navrhovatelem. Tato předběžná opatření pak trvají po dobu jednoho měsíce ode dne jejich vykonatelnosti.

Mezi teoretické možnosti, které lze využít k ochraně obětí domácího násilí, avšak v praxi se zřejmě, vzhledem k jeho malé faktické efektivitě, příliš využívat nebude, patří institut **zákazu zřejmých zásahů do pokojného stavu** (§ 5 OZ). Tento zásah potom může být předběžně zakázán, nebo může být předběžně uloženo, aby byl obnoven předešlý stav. Tohoto ustanovení by bylo možno využít např. pro situaci, kdy agresor zabraňuje své oběti či dětem vstup do domu, kde žijí.

V případě, že se osoba ohrožená domácím násilím rozhodne domoci své ochrany a práv cestou občanského soudního řízení, ocitá se ve složité situaci, neboť je tou, která musí svá **tvrzení i prokázat**. Neunes-li oběť důkazní břemeno, má to za následek neprokázání uváděných tvrzení a neúspěch ve sporu. V praxi to ovšem může být značně problematické, neboť už sama podstata „domácího“ násilí, které se většinou odehrává beze svědků, má za následek nedostatek důkazů o páchaném násilí a úspěšnost oběti agrese ve sporu mnohdy snižuje i její špatný psychický stav, který je zákonitým následkem prožitého traumatu.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, umožňuje **stěžovat si na průtahy v řízení nebo na nevhodné chování**

soudních osob anebo narušování důstojnosti před soudem, což také může přispět ke zvýšení efektivnosti právních ustanovení z hlediska cíle ochrany obětí domácího násilí (§ 164 odst. 1 zákona o soudech a soudcích).

České procesní právo spočívá na principu dvojinstančnosti, což znamená, že každý účastník soudního řízení může napadnout téměř všechny druhy rozhodnutí soudu prvního stupně řádným opravným prostředkem, **odvoláním** (§ 201 – 226 občanského soudního řádu). Dokud nenabude rozhodnutí odvolacího soudu právní moci, není pravomocné ani účinné napadené rozhodnutí soudu prvního stupně a nelze se jej tedy dovolávat jako vykonatelného titulu.

Jestliže ten, komu byla pravomocným a vykonatelným rozhodnutím uložena nějaká povinnost tuto povinnost nesplní dobrovolně, je možno podat k soudu návrh na **výkon** takového **rozhodnutí** (§ 251 a násl. občanského soudního řádu).

3. 6. Zákon o rodině

Rodinně právní vztahy vytvářejí zvláštní a relativně samostatný typ společenských vztahů v rámci práva soukromého, kdy od jiných soukromoprávních vztahů je odlišuje existence osobního, emocionálního a příbuzenského vztahu. V těchto rodinných vztazích hrají důležitou roli morální pravidla. Řada ustanovení **zákona č. 94/1963 Sb., o rodině**, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „zákon o rodině“ nebo „ZoR“), má proto pouze morální charakter (např. § 18 ukládá manželům *povinnost žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí*, nebo § 32 odst. 2 který stanoví, že *rodiče mají být osobním životem a chováním příkladem svým dětem*). Zákon zde sice stanoví konkrétní práva a povinnosti, ovšem tyto povinnosti nejsou zákonem a tedy ani soudně vynutitelné.

3. 6. 1. Rodičovská zodpovědnost

V oblasti vztahů mezi rodiči a dětmi je základem právní úpravy ochranný institut **rodičovské zodpovědnosti** (§ 30 a násl. ZoR), která ze zákona náleží oběma rodičům. Podstatou této rodičovské zodpovědnosti je právo, ale také povinnost rodiče o dítěti

rozhodovat, zastupovat jej a spravovat jeho jmění, péče o zdraví, o tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. Toto právo může být omezeno jen na základě zákona rozhodnutím soudu a to několika způsoby a v různé intenzitě:

Ustanovení § 44 odst. 1 zákona o rodině upravuje **pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti**. Toto opatření přichází v úvahu tehdy, existuje-li na straně jednoho rodiče závažná překážka objektivního charakteru, která mu ve výkonu rodičovské zodpovědnosti brání, a vyžaduje-li to zájem dítěte. Výkon práv a povinností plynoucích z rodičovské zodpovědnosti přechází v takovém případě na druhého rodiče.

Ustanovení § 44 odst. 2 zákona o rodině zakotvuje **omezení rodičovské zodpovědnosti**. Soud omezí rodičovskou zodpovědnost tomu z rodičů, který nevykonává řádně povinnosti z této zodpovědnosti vyplývající a vyžaduje-li to zájem dítěte. Přitom konkrétně vymezí práva a povinnosti, na které se toto omezení vztahuje.

Z hlediska ochrany dítěte před násilím v rodině pak přichází na řadu zejména ustanovení § 44 odst. 3 zákona o rodině, které upravuje **zbavení rodičovské zodpovědnosti**. Soud zbaví rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti, zneužívá-li je nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává. Řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti soud zvažuje v případě, dopustil-li se rodič proti svému dítěti trestného činu. V úvahu přichází zejména trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 213 trestního zákona), týrání svěřené osoby (§ 215 trestního zákona), ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217 trestního zákona), pohlavní zneužívání (§ 242 trestního zákona).

Proti **maření výkonu úředního rozhodnutí**, které nastává v rámci sledované otázky za situace, kdy soud o výchově dítěte již rozhodl, ale rodič, u něhož se dítě fakticky nachází, ho odmítá vydat, je nutno postupovat nejdříve podle občanskoprávních ustanovení týkajících se výkonu rozhodnutí (§ 272 a § 273 občanského soudního řádu) a teprve pokud tato cesta selže, nastupuje trestní odpovědnost za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 trestního zákona.

3. 6. 2. Rozvod manželství

Za současného právního stavu je nejeфекtivnější možností oběti, jak násilí na sobě páchané zastavit, její důsledná právní a zejména fyzická separace od agresora. A tak

v případě, že oběť s násilníkem spolu žijí v manželském svazku, přichází na řadu rozvod manželství. Jsou-li manželé schopni se na vypořádání svých záležitostí dohodnout, přichází v úvahu tzv. nesporný rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (§ 24a zákona o rodině), v opačném případě tzv. rozvod ztížený (§ 24b zákona o rodině).

V případě rozvodu manželů upraví soud ještě před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, jejich **práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu**, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu (§ 26 odst. 1 ZoR). Soud rovněž může svěřit dítě do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů (§ 26 odst. 2 zákona o rodině). Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být také nahrazeno dohodou rodičů, která ovšem ke své platnosti potřebuje schválení soudu (§ 26 odst. 3 ZoR).

Při rozhodování o **svěření dítěte do výchovy rodičů** soud sleduje především **zájem dítěte** s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti a vývojové možnosti se zřetelem na životní poměry rodičů (§ 26 odst. 4 zákona o rodině) a bere v úvahu i právo dítěte vyjádřit vlastní názor (§ 31 odst. 3 ZoR). Při svém rozhodování přihlídnou soud rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, k výchovným schopnostem toho kterého rodiče, jeho zodpovědnosti, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné včetně bytových poměrů. Soud bere v úvahu, kdo kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

Zejména zde by tak měla být brána v úvahu skutečnost, že se jeden z rodičů dopouští na svém partnerovi příp. i na dítěti násilí a při rozhodování o svěření dítěte do výchovy tato okolnost náležitě zohledněna. V praxi ovšem často dochází k situaci, že děti jsou zmanipulované násilnickým rodičem nebo mají strach vypovídat v jeho neprospěch, a proto by v mnoha případech nebylo od věci nařídít provedení znaleckého posudku na posouzení jeho výchovné způsobilosti.

Ustanovení § 27 odst. 3 zákona o rodině dává možnost, je-li to nutné v zájmu dítěte, **styk s dítětem omezit či zakázat**. Soud může rovněž upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci. Zákaz styku rodiče s dítětem znamená faktický a velmi zásadní zásah do práv rodiče, která mu vyplývají z institutu rodičovské zodpovědnosti. Soud si pro toto své rozhodnutí přizve znalce k posouzení závažnosti ohrožení zdraví dítěte.

3. 6. 3. Vyživovací povinnost

V zákoně o rodině jsou stanoveny **vyživovací povinnosti** rodičů a dětí, vyživovací povinnost mezi osvojencem a osvojitelem, vyživovací povinnost mezi příbuznými v pokolení přímém, vyživovací povinnost mezi manžely, příspěvek na výživu rozvedeného manžela a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (§ 85 a násl. zákona o rodině).

Pro rodiny ohrožené domácím násilím je jedním z příznačných znaků mimo jiné i finanční nouze, která se v drtivé většině případů týká matek a nezletilých dětí z takovýchto rodin. Zákon o rodině vychází z principu, že **muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti** (§ 18 ZoR). Konkrétně se jedná zejména o právo na stejnou životní úroveň, povinnost hradit náklady společné domácnosti a právo na společné rozhodování o společných věcech. Z práva na stejnou životní úroveň se potom odvíjí i nárok na výživné mezi manžely tehdy, když je pravidlo práva na stejnou životní úroveň porušeno. V praxi ovšem velmi často dochází právě k „ekonomickému násilí“, kdy agresor prostřednictvím absolutní kontroly finančních prostředků rodiny terorizuje svého partnera/partnerku a znesnadňuje tak možnost se z jeho „nadvlády“ vymanit.

V případě rozvodu manželství přichází na řadu otázka stanovení výše výživného vůči dítěti. Ta je závislá na schopnostech a možnostech výživným povinovaného po zjištění jeho příjmů. Nesplní-li rodič povinnost prokázat své příjmy předložením podkladů pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožněním soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních předpisů, platí fikce, že jeho průměrný měsíční příjem činí 12,7 násobek životního minima potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb tohoto rodiče podle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

3. 7. Sociálně-právní ochrana dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen jako „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“ nebo „ZSPOD“), soustřeďuje sociálně-právní ochranu dětí do jednoho uceleného předpisu veřejnoprávní

povahy. Pojmem „**sociálně-právní ochrana dítěte**“ zahrnuje zejména zajištění práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, a to včetně ochrany jeho jmění, a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny (§ 1 ZSPOD). Z tohoto vymezení bezprostředně vyplývá ochrana dítěte před jakýmkoliv fyzickým nebo psychickým týráním, zneužíváním či zanedbáváním. Sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje bezplatně dětem mladším 18 let.

Základním principem je zde **zájem a blaho dítěte** (§ 5 ZSPOD), který je rozhodujícím hlediskem při činnosti všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných subjektů, které se zabývají ochranou dětí. Těmito orgány jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.

Zákon dětem přiznává právo, a to i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu, požádat orgány sociálně-právní ochrany dětí a zařízení sociálně-právní ochrany dětí, státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o **pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv** a tyto subjekty jsou povinny dítěti odpovídající pomoc poskytnout (§ 8 ZSPOD).

Zákon rovněž upravuje **oznamovací oprávnění a oznamovací povinnost**. Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti nebo na skutečnosti, ze kterých lze usuzovat, že dítěti by měla být poskytnuta sociálně-právní ochrana. Na státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení se pak vztahuje obecná oznamovací povinnost. Tyto subjekty jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti, na které se sociálně-právní ochrana dětí zejména zaměřuje, a to bez zbytečného odkladu poté, kdy se o takové skutečnosti dozví. Zvláštní oznamovací povinnost náleží zdravotnickému zařízení, které je povinno neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že matka po narození dítěte opustila a zanechala je ve zdravotnickém zařízení.

Významné je zde rovněž ustanovení, podle něhož se povinnosti zachovávat mlčenlivost podle zvláštního právního předpisu nelze dovolávat, jestliže mají být sděleny údaje o podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o něj, čímž došlo k prolomení povinné mlčenlivosti zdravotníků ve vztahu k týraným, zneužívaným a zanedbávaným dětem.

Zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany dětí mají právo v souvislosti s plněním svých úkolů navštěvovat dítě a rodinu v místě, kde žije, a dále zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole, ve školském či zdravotnickém zařízení, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování.

Jak již bylo řečeno, péče orgánů sociálně-právní ochrany náleží především ty děti, jejichž výchova je vážně narušena nebo ohrožena. Lze zde polemizovat nad tím, zde také enormní psychické nebo fyzické násilí „pouze“ mezi rodiči, nikoliv ve vztahu k dítěti, je způsobilé přivodit tomuto dítěti zásadní újmu a zda má tedy i ono právo na ochranu ze strany státu.

3. 8. Zákon o sociálním zabezpečení

Zákonem č. 135/2006 Sb., byla vložena nová ustanovení, týkající se domácího násilí, rovněž do **zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení** (dále také jen jako „zákon o sociálním zabezpečení“). Jedná se o nový § 74a § 74b, zabývající se „*pomocí osobám ohroženým násilím*“.

Osobám postiženým násilným chováním ze strany osob blízkých nebo osob žijících s nimi ve společném bytě nebo domě, je zaručena **psychologická, sociální, lékařská a právní pomoc**, přičemž k poskytnutí této pomoci se zřizují **intervenční centra**. Součástí této pomoci je i **spolupráce a vzájemná informovanost** mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí, obcemi, orgány Policie ČR a obecní policie, nestátními a charitativními organizacemi (§ 74a zákona o sociálním zabezpečení).

Tato pomoc se poskytuje převážně na základě podnětu doručeného intervenčnímu centru Policií ČR, kterým je opis rozhodnutí o vykázání nebo zákazu vstupu do společného obydlí a opis úředního záznamu o provedených úkonech. Pomoc ovšem může být poskytnuta i na základě pouhé žádosti osob ohrožených násilným chováním. Intervenční centrum je pak povinno kontaktovat osobu v rozhodnutí označenou za osobu ohroženou násilným chováním do 48 hodin od doručení podnětu, jinak bezodkladně poté, co se dozví o ohrožení osoby násilným chováním (§ 74b zákona o sociálním zabezpečení).

Závěr

Problematika domácího násilí je v České republice, po vzoru „západního světa“, v posledních letech stále častěji předmětem zájmu jak odborníků, tak médií i laické veřejnosti. Pozvolna se mění názorový proud, že agrese mezi osobami, které spolu jsou či v minulosti byly v rodinném, partnerském či obdobném vztahu a trvale spolu žijí v témže bytě či domě, je nejen problémem ryze soukromým, ale mělo by být rovněž v zájmu celé společnosti nepomáhat jeho detekci a odstraňování. Vždyť násilí páchané v rámci intimního vztahu ohrožuje nejprve důstojnost, pak zdraví a nakonec i život oběti a to jsou hodnoty, které je stát povinen chránit.

Velkou zásluhu na změně veřejného mínění a odbourávání předsudků mají zejména nejrůznější nestátní neziskové organizace. Ty hrají významnou roli nejen v medializaci této problematiky, ale rovněž v následné péči o oběť, která byla systematickému týrání podrobena. Provozují poradenská centra a krizové telefonní linky, kam se mohou oběti domácího násilí obracet o radu a pomoc, nabízejí bezplatnou pomoc psychologickou, právní a rovněž i dočasná útočištěm obětem domácího násilí v případě, že se rozhodly od násilného partnera odejít a ocitly se tak bez hmotných prostředků a přístřeší. V České republice funguje celá řada azylových domů, zejména pro matky s dětmi. Pozvolna rozvíjejícím se trendem je rovněž speciální terapeutická péče směřována vůči pachatelům domácího násilí.

Za velmi důležité je rovněž nutné považovat zcitlivění odborné veřejnosti (policistů, soudců, legislativců, lékařů, pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, státních zástupců, učitelů, atd.) k problematice domácího násilí. Pouze ten, kdo pochopí podstatu tohoto jevu, jeho vývoj a pozici týrané osoby, je schopen na domácí násilí adekvátně a bez předsudků reagovat. Významnou úlohu na tomto poli sehrávají zejména osvětové kampaně a výchovné programy. V České republice probíhají nejrůznější informační, školicí a diskusní projekty pořádané jak z iniciativy neziskových nestátních organizací, tak státu. Zcela zásadní význam má odborná pomoc v případě týrání dětí. Nezastupitelnou roli zde hraje informovaný a citlivý rodič, pediatr, psycholog, učitelé a vychovatelé, pracovníci sociálního odboru a pracovníci jiných zainteresovaných organizací. Stejně tak senioři, kteří jsou rovněž v pozici výrazně slabší, mnohdy i

nemohoucí a na agresorovi závislé osoby, vyžadují ve větší míře speciální přístup a pomoc ze strany odborníků.

Nezastupitelnou roli sehrává samozřejmě i iniciativa zákonodárců. Prvním zásadnějším krokem směřujícím k efektivnější ochraně obětí domácího násilí se stalo přijetí nového zákona č. 135/2006 Sb., zejména jeho institut vykázaní. Oproti minulosti, kdy zásah ze strany státu byl možný zpravidla až tehdy, když už došlo k závažnější újmě (často až vážnému zranění nebo dokonce úmrtí oběti), je nyní v pravomoci policie krátkodobě vykázat násilnou osobu z místa, kde spolu s obětí žijí a tím poskytnout oběti jednak okamžitou pomoc a ochranu před násilníkem a jednak časový prostor, během něhož má možnost uspořádat si vlastní záležitosti za využití dalších právních nástrojů (návrh na vydání předběžného opatření, návrh na rozvod manželství, vyřešení společného bydlení, podání trestního oznámení apod.), a to v součinnosti se specializovanými intervenčními centry, poskytujícími ohroženým osobám základní pomoc v oblasti sociálně-právní, psychologické a organizační.

Dle mého názoru je otázkou času, kdy se rozvíří i diskuze ne téma případné kriminalizace domácího násilí. Může mít podobu návrhů na zavedení skutkové podstaty trestného činu domácího násilí s přesně definovanými a odstupňovanými podobami jeho páčání, jako inspirační zdroj lze rovněž využít kupř. Nizozemskou právní úpravu⁸⁰, která umožňuje uložit až o 1/3 vyšší trestní sazbu za trestné činy, kterých se násilník dopustí vůči svým rodičům, partnerovi / partnerce či dětem. Já se ovšem domnívám, že trestní právo by mělo plnit především subsidiární úlohu v podobě postihu již existujících spáchaných křivd a hlavní důraz by měl být kladen zejména na prevenci páčání násilné činnosti mezi blízkými osobami, a to zejména v podobě jasně formulované vůle státu a celé společnosti kvalifikovat domácí násilí jak zcela nepřijatelné a odsouzeníhodné jednání a zejména pak v důsledné ochraně potenciální či již existující oběti.

⁸⁰ Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušová, M.. Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Bílý kruh bezpečí, o.s., Praha: 2002, str. 29 a násl.

Summary

This extended essay explores the area of domestic violence in a social background of the Czech Republic and terms of Czech law *de lege lata* and tries to outline some possibilities *de lege ferenda*. This phenomenon has been object of public interest in Western countries for more than thirty years but until recently has been ignored in the Czech Republic. Fortunately the situation improves and criminology experts, government bodies, media and society deal with this weighty problem more and more.

Chapter 1 defines the domestic violence, recapitulates scientific findings, describes its specific attribute and pursues different forms of violent behavior between familiar relations.

Domestic violence is the social-pathologic phenomenon, which is characteristic of intimate relationship between aggressor and victim, and which can take many forms: physical, psychological, sexual or a combination of them. For these acts is typical high latency, as well as various attitude of society, but this phenomenon deserves to be object of public interest and cannot be ignored by experts, media, the whole society and of course needs also adequate legal ground.

Chapter 2 explores basic criminological aspects of this phenomenon. I deal with reasons of domestic violence, characterizations of offenders and victims and I briefly mention also process of victimization.

All of persons can become victims of domestic violence. There is not determinant sex, age, education or social status. Victims can be women, men, seniors and children. They can try different means to solve the trauma they have been through. Sad to say all forms of this phenomenon have life-long consequences for the victim.

Chapter 3 examines how domestic violence is reflected in Czech legal order. It starts with the highest level which is Constitution and the Chart of Basic Human Rights and Freedoms as well as fundamental international agreements. Next are regulations in the criminal law, roles and possibilities of the Police of Czech Republic and the communal police, area of the legal offences and legal institutes of civil law, family law and the range of the social-legal protection of children.

In Czech legal order there is no definition of domestic violence. Acts which can be subsumed as domestic violence can infringe upon some fundamental human rights and freedoms, like right to life and right to protection of physical integrity. Next regulation are embodied into the criminal code as well as civil law and very important position has also Police of Czech Republic and the communal police.

Special attention is concentrate on new legal possibility to force the violent person to leave off the shared flat. This important legal regulations provide immediate protection to victims and give them the time to think out the situation and take necessary preventive.

Finally I recapitulate this specific matter and I try to outline some legal as well as the others possibilities how to help more effectively solve this specific social-pathological phenomenon.

Domestic violence is a complex problem and for efficient fight against his occurrence is important to approach complexly. It is necessary to implement changes into the rules of criminal law, civil law and other branches of law as well as to target the prevention, provide safety for victims, psychological and economical help and support to them, and changes in the attitude of government as well as of all subjects in our society.

Seznam použitých pramenů

Monografie

- Buriánek, J., Kuchař, P. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006
- Buriánek, J., Podaná, Z. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006
- Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušová, M.. Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Bílý kruh bezpečí, o. s., Praha: 2002
- Elliotová, M. Jak ochránit své dítě. 3. vydání, Praha: Portál, 2000
- Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o. p. s., 2004
- Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva, Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím. Brno: Justiční akademie České republiky, 2004
- Kovařík, J., Zimmelová, P. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006
- Martinková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001
- Špeciánová, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2003
- Švestková, R., Stolín, M. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006
- Vitoušová, P. Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR. In Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách. Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997
- Weiss, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005
- Zimmelová, P., Stolín, M. In kolektiv autorů. Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006

Odborné články

- Čírtková, L. Vybrané výzkumy a teorie domácího násilí. Policista, 2002, č. 7
<http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2002/07/cirtkova.html>
- Čírtková, L. Změny v řešení domácího násilí od 1. 1. 2007. Právo a rodina, 2007, č. 1
- Jelínek, J. K trestněprávnímu postihu domácího násilí. Kriminalistika, 2005, č. 4
<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2005/04/jelinek.html>
- Kučera, P., Richter, M. Ochrana týraného versus ochrana uživatele. Trestní právo, 2007, č. 4
- Mates, P. Příspěvek k právnímu řešení problému domácího násilí. Právní zpravodaj, 2007, č. 5
- Pikálková, S. Sociologické studie / Sociological studies: Mezinárodní výzkum násilí na ženách – ČR/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině
<http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=246>
- Smutný, P. Novela zákona na ochranu před domácím násilím. Nová legislativa, 2006, č. 4
- Svoboda, K. Soudní praxe při vykazování násilníka z bytu. Právní rozhledy, 2007, č. 5
- Vykopalová, H. Násilí v rodině. Kriminalistika, 2001, č. 4
http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2001/01_04/vykopal.html

Judikatura

- stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 11. 1983, sp. zn. Tpjf 169/82
- usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 1983, sp. zn. 2 Tz 1/83
- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 3. 6. 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83
- rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 4 To 518/94
- usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. 5 TrZ 20/2001
- usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 5. 2001, sp. zn. 3 To 30/2001
- usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1160/2005

Internetové odkazy

www.bkb.cz

ww.domacinasili.cz

www.domacinasili.info

www.fod.cz

www.mvcr.cz

<http://www.profem.cz>

www.pppbruntal.cz

www.rosa-os.cz

www.slovník-cizich-slov.cz

www.stopnasili.cz

www.translide.cz

www.tyrane-deti.cz

www.zivot90.cz

<http://fs8brezna.ecn.cz>

Právní předpisy

- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím

násilím, ve znění pozdějších předpisů

Komentáře právních předpisů

- Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. Občanský zákoník, Komentář. 8. vydání, Praha: C. H. Beck, 2003
- Jelínek a kol. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 24. vydání, Praha: Linde Praha a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2006
- Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy. Komentář. 2. vydání, Praha: EUROUNION, s. r. o., 2002

Obsah

Úvod	3
1. Pojem „domácí násilí“	6
1. 1. Definice domácího násilí.....	6
1. 2. Specifika jevu domácího násilí.....	7
1. 3. Druhy domácího násilí.....	9
2. Kriminologické aspekty domácího násilí	12
2. 1. Příčiny domácího násilí.....	12
2. 1. 1. Obecné aspekty.....	12
2. 1. 2. Domácí násilí páchané na dětech.....	13
2. 2. Osobnost pachatele domácího násilí.....	14
2. 2. 1. Obecné aspekty.....	14
2. 2. 2. Osobnost pachatelů ohrožujících nezletilé děti.....	15
2. 3. Osobnost oběti domácího násilí.....	17
2. 3. 1. Obecné aspekty.....	17
2. 3. 2. Ženy jako oběti domácího násilí.....	18
2. 3. 3. Muži jako oběti domácího násilí.....	20
2. 3. 4. Senioři jako oběti domácího násilí.....	21
2. 3. 5. Děti jako oběti domácího násilí.....	23
2. 3. 6. Proces viktimizace obětí.....	25
3. Právní aspekty domácího násilí	28
3. 1. Ústavní a mezinárodněprávní úprava.....	28
3. 1. 1. Listina základních práv a svobod.....	28
3. 1. 2. Mezinárodněprávní aspekty.....	30
3. 2. Trestněprávní úprava.....	31

3. 2. 1. Trestní právo hmotné.....	31
3. 2. 2. Trestní právo procesní.....	35
3. 3. Role a možnosti Policie ČR a obecní policie v případech domácího násilí.....	38
3. 3. 1. Zákon o Policii ČR.....	38
3. 3. 2. Institut vykázání.....	40
3. 3. 2. 1. Zákon č. 135/2006 Sb.	41
3. 3. 2. 2. Vykázání.....	41
3. 3. 3. Zákon o obecní policii.....	45
3. 4. Přestupkový zákon.....	45
3. 5. Občanskoprávní úprava.....	46
3. 5. 1. Občanské právo hmotné.....	46
3. 5. 2. Občanské právo procesní.....	48
3. 6. Zákon o rodině.....	50
3. 6. 1. Rodičovská zodpovědnost.....	50
3. 6. 2. Rozvod manželství.....	51
3. 6. 3. Vyživovací povinnost.....	53
3. 7. Sociálně-právní ochrana dětí.....	53
3. 8. Zákon o sociálním zabezpečení.....	55
Závěr	56
Summary	58
Seznam použitých pramenů.....	60